

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ІНІ філософії, культурології, політології

Кафедра політології

До захисту допущено

Кафедрою політології протокол № 6 від 19.12.2025

завідувач кафедри Олександр Фісун
(підпис)

« 19 » грудня 2025 р.

Кваліфікаційна робота
здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти

Право на володіння та носіння вогнепальної зброї.
Світовий досвід та уроки для України

Спеціальність (спеціалізація) 052 Політологія

Освітня програма «Глобальні студії та світова політика»

Виконавець Дмитро Федчун
(підпис)

Науковий керівник Марина Целуйко
(підпис)

Харків – 2025

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет філософський
Кафедра політології
Спеціальність 052 Політологія
Освітньо-професійна програма «Глобальні студії та світова політика»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри
О.А. ФІСУН
(ініціали, прізвище)

(підпис)

« _____ » 20__ року

ЗАВДАННЯ

На кваліфікаційну роботу магістра

Федчуна Дмитра Ігоровича

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи: *«Право на володіння та носіння вогнепальної зброї. Світовий досвід та уроки для України»*

керівник роботи Целуйко Марина Євгеніївна, к. політ. н., доцент кафедри політології

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від « _____ » 2025 року № _____

2. Строк подання студентом роботи 01.12.2025

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Проаналізувати теоретико-правові засади права на володіння та носіння вогнепальної зброї.
2. Дослідити міжнародні моделі правового регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї.
3. Визначити основні переваги та ризики ліберальних і обмежувальних підходів до регулювання зброї.
4. Охарактеризувати сучасний стан правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні.
5. Сформулювати можливі уроки світового досвіду та рекомендації для вдосконалення українського законодавства.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи	Строк виконання етапів
1	Консультація з керівником щодо обрання теми роботи	10.10.2024
2	Затвердження теми роботи	16.10.2024
3	Аналіз та підбір літературних джерел для написання роботи	15.11.2024
4	Написання змісту до дипломної роботи	30.11.2024
5	Написання першого розділу та написання висновків до нього	30.04.2025
6	Написання другого розділу та написання висновків до нього	14.07.2025
7	Написання третього розділу та написання висновків до нього	06.10.2025
7	Написання вступу до роботи	05.11.2025
8	Написання висновків до роботи	
9	Оформлення списку використаних джерел	
10	Написання анотації	27.11.2025
11	Переддипломна практика	01.12.2025-19.12.2025
12	Фінальні корегування роботи, її доопрацювання	16.12.2025
13	Підготовка доповіді до виступу на захисті дипломної роботи	17.12.2025
13	Підготовка презентації до виступу на захисті дипломної роботи	18.12.2025
14	Підготовка до виступу на захисті дипломної роботи	18.12.2025

5. Дата видачі завдання: 30.09.2024

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Д.І. Федчун

(ініціали, прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

М.Є. Целуйко

(ініціали, прізвище)

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Направляється студент *Федчун Д.І.* до захисту магістерської роботи за спеціальністю 052 – політологія на тему: *«Право на володіння та носіння вогнепальної зброї. Світовий досвід та уроки для України»*

Магістерська робота і рецензія додаються.
Директор ННІ філософії, культурології, політології _____Карпенко І. В.

Довідка про успішність

Студент *Федчун Д.І.* за період навчання в ННІ філософії, культурології, політології з 2024 року по 2025 рік повністю виконав навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за національною шкалою:

відмінно – _____%, добре – _____%, задовільно – _____%.

Фахівець 1 категорії
навчального центру організації
освітнього процесу ННІ філософії,
культурології, політології _____Ревкова Н. Є.

Висновок керівника магістерської роботи

Студент *Федчун Д.І.* виконав магістерську роботу на тему *«Право на володіння та носіння вогнепальної зброї. Світовий досвід та уроки для України»* яка присвячена системам регулювання володіння та носіння вогнепальної зброї в Європі та світі, потенційному впровадженню подібних регуляцій в українське законодавство та потенційним суспільним та політичним наслідкам таких змін.

Керівник магістерської роботи:
професор кафедри політології
ННІ філософії, культурології,
політології Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
доктор політичних наук _____

Целуйко М.Є.

_____20__ року_____

Висновок кафедри про магістерську роботу

Магістерська робота розглянута. Студентка *Федчун Д.І.* допускається до захисту роботи в Екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри політології _____

Фісун О.А.

_____20__ року_____

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу студента 6 курсу ННІ філософії, культурології, політології
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна
Федчуна Дмитра Ігоровича
«Право на володіння та носіння вогнепальної зброї.
Світовий досвід та уроки для України»

Кваліфікаційна робота Федчуна Дмитра присвячена вивченню сутності проблеми володіння та носіння вогнепальної зброї та моделей вирішення цього питання на практиці європейських країн й України.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в умовах повномасштабної війни та залучення цивільного населення до процесів національного спротиву збільшується кількість людей, які вміють поводитися зі зброєю і володіють нею. Проте, на відміну від багатьох європейських країн, Україна не має власного комплексного закону для чіткого регулювання обігу вогнепальної зброї. Це переводить питання у дискусійну площину і потребує узгодження, враховуючи як експертну думку, так позицію громадян.

Проблемні питання щодо впливу сучасного воєнного стану на стан приватної та національної безпеки обумовлюють необхідність втілення нових підходів щодо визначення допустимих меж цивільного володіння зброєю. У цих умовах пріоритетного значення набуває досягнення концептуальної чіткості та узгодженості в питанні обігу вогнепальної зброї, теоретичне обґрунтування якого переміщується в русло правової науки. А тому дослідження досвіду також країн ЄС у сфері регулювання цивільного володіння зброєю бачиться актуальним.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів. У першому розділі проаналізовані та обґрунтовані правові та політичні засади права на володіння та носіння вогнепальної зброї та світовий досвід у цьому питанні. У другому розділі розкрито та проаналізовано українську політику щодо володіння та носіння вогнепальної зброї. Третій розділ присвячено наслідкам та перспективам державної політики у сфері цивільного володіння вогнепальною зброєю.

Кваліфікаційна робота Федчуна Д. І. виконана на достатньому рівні, є цілісною, логічною за своєю структурою, відповідає необхідним вимогам і заслуговує на позитивну оцінку.

Кандидатка соціологічних наук,

доцентка закладу вищої освіти кафедри соціології
ННІ соціології та медіакомунікацій
Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Vira Kutyryova', written in a cursive style.

Віра КУТИРЬОВА

ВІДГУК

на кваліфікаційну роботу студента 6 курсу ННІ філософії, культурології, політології
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна
Федчуна Дмитра Ігоровича
«Право на володіння та носіння вогнепальної зброї.
Світовий досвід та уроки для України»

Кваліфікаційна робота Федчуна Дмитра присвячена актуальній проблемі політики регулювання і володіння вогнепальної зброї, яка на сьогодні є широко розповсюдженою і стає дедалі складнішою. Для України це особливо пов'язано із більшим поширенням і доступністю зброї внаслідок тривалої повномасштабної війни. Вирішення проблеми потребує міждисциплінарних наукових підходів і зусиль державних інститутів. Зокрема, демократичні країни світу мають корисний для нас досвід регулювання цивільного володіння зброєю. Цей аспект також досліджується у кваліфікаційній роботі Федчуна Дмитра.

Дипломна робота є структурованою, опрацювання матеріалу є самостійним і спирається як на політологічні, так і на юридичні та інші спеціальні дослідження.

Результати дослідження дозволили сформулювати відповідні пропозиції щодо удосконалення політики володіння та обігу вогнепальної зброї в Україні, що є внеском автора у розробку цієї проблематики.

Загалом дипломна робота Федчуна Дмитра виконана на достатньому теоретико-методологічному рівні, з використанням відповідних проблематиці наукових методів, а також наукової і юридичної літератури і заслуговує на позитивну оцінку.

Науковий керівник:

канд. політ наук,

доцент ЗВО кафедри політології

ННІ філософії, культурології, політології

ХНУ ім. В.Н. Каразіна

М.Є. Целуйко

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Правові та політичні засади права на володіння та носіння вогнепальної зброї	6
1.1. Поняття та сутність права на володіння і носіння вогнепальної зброї	6
1.2. Держава і монополія на легітимне насильство: політичний вимір, фактор стабільності та нестабільності	9
1.3. Державна політика щодо права носіння та володіння зброєю. Світовий досвід регулювання володіння та носіння вогнепальної зброї	13
Розділ 2. Право володіння та носіння вогнепальної зброї в Україні: стан, проблеми та перспективи	23
2.1. Політичні та суспільні дискусії щодо легалізації цивільної вогнепальної зброї в Україні	23
2.2. Основні проблеми та виклики формування державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні	28
2.3. Політична відповідальність держави у сфері обігу вогнепальної зброї	32
Розділ 3. Політико-інституційні наслідки та стратегічні перспективи державної політики у сфері цивільного володіння вогнепальною зброєю	46
3.1. Вплив політики обігу зброї на національну безпеку та внутрішню стабільність.....	46
3.2. Демократичний цивільний контроль та обіг зброї	52
3.3. Інституційна спроможність держави у сфері контролю за обігом зброї	59
Висновки	66
Список джерел	69
Анотації.....	74

ВСТУП

Проблематика права володіння та носіння вогнепальної зброї посідає особливе місце у сучасних політико-правових та суспільних дискусіях. У світі це питання перебуває на перетині прав людини, національної безпеки, кримінального права та культури громадянської відповідальності.

Дискусії щодо допустимих меж цивільного володіння зброєю актуалізуються у зв'язку зі зростанням рівня злочинності, терористичних загроз, соціальних конфліктів, а також у контексті воєнних дій та гібридних загроз.

Особливої актуальності дана тема набуває для України в умовах повномасштабної війни, тривалої мілітаризації суспільства та широкого залучення цивільного населення до процесів національного спротиву.

Масове поширення вогнепальної зброї серед громадян, досвід добровольчих формувань, а також перспективи післявоєнної безпеки ставлять перед державою складне завдання: знайти баланс між забезпеченням права громадян на самозахист та гарантуванням громадської безпеки й правопорядку.

На відміну від багатьох демократичних країн, в Україні відсутній комплексний закон, який би чітко регламентував право цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї. Натомість правове регулювання здійснюється переважно на підзаконному рівні, що викликає численні суперечки як серед правників, так і серед представників громадянського суспільства.

У цьому контексті вивчення світового досвіду політики щодо регулювання обігу вогнепальної зброї набуває не лише теоретичного, а й практичного значення.

Світовий досвід демонструє широкий спектр моделей регулювання цивільного володіння зброєю - від ліберальної (США, Швейцарія) до жорстко обмежувальної (Японія, Велика Британія). Кожна з цих моделей формується під впливом історичних, культурних, політичних та безпекових чинників.

Аналіз ефективності таких моделей дозволяє виявити як позитивні, так і негативні наслідки їх впровадження, що є надзвичайно важливим для формування зваженої державної політики в Україні.

Таким чином, актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу права володіння та носіння вогнепальної зброї, осмислення міжнародного досвіду та визначення можливих уроків для українського законодавства і безпекової політики.

Метою дипломної роботи є комплексне дослідження права володіння та носіння вогнепальної зброї в різних країнах світу з метою визначення оптимальних підходів і рекомендацій для України з урахуванням її безпекових, правових та суспільних реалій.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачається розв'язання таких завдань:

- проаналізувати теоретико-правові засади права на володіння та носіння вогнепальної зброї;
- дослідити міжнародні моделі правового регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї;
- визначити основні переваги та ризики ліберальних і обмежувальних підходів до регулювання зброї;
- охарактеризувати сучасний стан правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні;
- сформулювати можливі уроки світового досвіду та рекомендації для вдосконалення українського законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі володіння, носіння та обігу вогнепальної зброї.

Предметом дослідження є правові норми, державна політика та міжнародний досвід регулювання права володіння і носіння вогнепальної зброї.

У процесі дослідження використано такі методи наукового пізнання: аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, порівняльно-правовий метод, системний підхід, історичний метод, а також метод правового моделювання.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі світових моделей регулювання цивільного володіння вогнепальною зброєю крізь призму сучасних

безпекових викликів України та формулюванні практичних рекомендацій щодо можливих напрямів удосконалення національного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання у науково-дослідній роботі, навчальному процесі, а також у діяльності органів державної влади та громадських організацій, що займаються питаннями безпеки й правового регулювання обігу зброї.

Структура дипломної роботи складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВА НА ВОЛОДІННЯ ТА НОСІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

1.1. Поняття та сутність права на володіння і носіння вогнепальної зброї

Питання права на володіння та носіння вогнепальної зброї є складним міждисциплінарним феноменом, що перебуває на перетині права, політичної науки, безпекових студій та соціальної філософії. У науковому дискурсі воно розглядається як елемент ширшої проблематики прав людини, зокрема права на життя, особисту безпеку та самозахист.

У загальному розумінні право на володіння вогнепальною зброєю означає юридично закріплену можливість фізичної особи законно набувати, зберігати та використовувати зброю відповідно до встановлених державою норм. Право на носіння вогнепальної зброї, у свою чергу, передбачає можливість мати зброю при собі поза межами місця зберігання, зазвичай із метою самозахисту або виконання певних законних функцій. У правовій науці ці два поняття чітко розмежовуються, оскільки володіння не завжди автоматично означає право носіння. У багатьох державах цивільним особам дозволено володіти зброєю, однак носіння її в публічному просторі суттєво обмежується або дозволяється лише за наявності спеціального дозволу. Таким чином, право носіння вважається більш чутливим з точки зору громадської безпеки.

Сутність права на володіння та носіння вогнепальної зброї тісно пов'язана з концепцією права на самозахист. Самозахист визнається одним із фундаментальних природних прав людини, яке існує незалежно від держави, але реалізується в межах, визначених законом. Вогнепальна зброя у цьому контексті розглядається як крайній, але потенційно ефективний засіб захисту життя та здоров'я у ситуаціях реальної загрози (Arendt H., 1970). Водночас держава, виконуючи функцію гаранта безпеки, має монополію на легітимне застосування

насилюства. Саме ця обставина зумовлює необхідність правового регулювання обігу зброї. Надмірна лібералізація може призвести до зростання насильницької злочинності, тоді як надмірні обмеження - до порушення права громадян на ефективний самозахист. Отже, право на володіння та носіння зброї завжди реалізується у формі компромісу між свободою особи та інтересами суспільства.

У політико-правовій теорії сформувалося кілька підходів до трактування цього права. Ліберальний підхід розглядає володіння зброєю як важливий інструмент захисту індивідуальних свобод і потенційний запобіжник державного свавілля. Етатистський підхід, навпаки, виходить із пріоритету державної монополії на застосування сили та розглядає цивільне володіння зброєю як виняток, а не правило. Між цими крайніми позиціями існують численні змішані моделі.

Особливу роль у формуванні підходів до права на володіння і носіння зброї відіграють історичні та культурні чинники. У країнах, де громадяни традиційно брали участь у захисті держави або де існував інститут народного ополчення, цивільна зброя сприймається як елемент національної ідентичності. Натомість у державах із досвідом масового політичного насильства або авторитарних режимів переважає обережне ставлення до озброєного населення.

Таким чином, право на володіння та носіння вогнепальної зброї не може розглядатися виключно як техніко-юридичне питання. Воно є відображенням глибших уявлень про роль держави, рівень довіри до громадян, культуру відповідальності та бачення безпеки в конкретному суспільстві. Для України, яка перебуває у стані трансформації та воєнного протистояння, осмислення сутності цього права має особливе значення.

Також варто додати, що право на самозахист є однією з базових категорій політико-правової думки, що лежить в основі уявлень про взаємовідносини між індивідом, суспільством і державою. У контексті володіння вогнепальною зброєю це право виступає ключовим аргументом на користь легітимності надання громадянам можливості застосовувати засоби примусу з метою захисту власного

життя, свободи та власності. У політичній філософії право на самозахист розглядається як природне право, що передуює виникненню держави. Ще у працях Томаса Гоббса наголошувалося, що навіть за умов передачі частини своїх свобод суверену людина не може повністю відмовитися від права захищати власне життя. Джон Локк, у свою чергу, пов'язував самозахист із правом на життя, свободу та власність, які держава зобов'язана охороняти, але не завжди здатна гарантувати у повному обсязі (Локк Дж., 1988).

З погляду політичної теорії, існування права на самозахист обумовлене обмеженістю державних інститутів. Жодна держава, навіть із розвиненим апаратом безпеки, не здатна забезпечити миттєвий захист кожного громадянина в кожній конкретній ситуації. Саме цей аргумент часто використовується прихильниками розширення цивільного володіння вогнепальною зброєю, які розглядають її як інструмент компенсації інституційних прогалин держави. Водночас політична наука наголошує, що право на самозахист не є абсолютним. Воно реалізується в межах суспільного договору, який передбачає передачу державі значної частини повноважень щодо забезпечення безпеки та підтримання правопорядку. Надання громадянам права на володіння і носіння вогнепальної зброї, таким чином, є політичним рішенням, що відображає рівень довіри держави до своїх громадян та зрілість громадянського суспільства. Особливе місце у політичному дискурсі займає питання балансу між самозахистом та колективною безпекою. З одного боку, держава, яка надмірно обмежує доступ до засобів самозахисту, ризикує втратити легітимність в очах громадян, особливо у кризових або воєнних умовах. З іншого боку, держава, що не встановлює ефективних механізмів контролю за обігом зброї, може зіткнутися з ескалацією насильства та зниженням рівня суспільної стабільності. У сучасній політичній практиці право на самозахист часто використовується як елемент ідеологічної мобілізації. У ліберальних демократіях воно асоціюється з індивідуальною свободою та відповідальністю громадянина. У консервативних і національно орієнтованих дискурсах - із готовністю народу до захисту держави. Водночас авторитарні

режими, як правило, прагнуть мінімізувати можливості збройного самозахисту громадян, розглядаючи його як потенційну загрозу політичній стабільності.

Для України право на самозахист у контексті володіння вогнепальною зброєю набуває особливого значення. Досвід збройної агресії, залучення цивільного населення до територіальної оборони та масове володіння бойовим досвідом формують нову політичну реальність. У цих умовах самозахист перестає бути виключно індивідуальною практикою і набуває рис колективної безпекової функції (Alpers P., 2025). Отже, право на самозахист слід розглядати не лише як юридичну категорію, а як політичний інститут, що відображає характер держави, рівень громадянської свідомості та специфіку безпекового середовища. Саме через призму цього права можливе комплексне осмислення допустимих меж володіння та носіння вогнепальної зброї в демократичному суспільстві.

1.2. Держава і монополія на легітимне насильство: політичний вимір, фактор стабільності та нестабільності.

Право на володіння вогнепальною зброєю також перетинається з монополією держави на легітимне насилля. Поняття монополії держави на легітимне застосування насильства є одним із фундаментальних у політичній науці та теорії держави. Класичне формулювання цього принципу належить Максу Веберу, який визначав державу як політичну організацію, що успішно претендує на монополію легітимного фізичного примусу в межах певної території. У цьому контексті питання цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї постає як виклик або корекція даної монополії (Вебер М., 1990).

З політичної точки зору, монополія на насильство не означає повної заборони на застосування сили з боку недержавних акторів. Держава делегує право на обмежене застосування примусу окремим соціальним групам або індивідам за чітко визначених умов. Саме в цьому політичному просторі формується право цивільного самозахисту та, відповідно, питання доступу громадян до вогнепальної зброї. Політологічний аналіз показує, що ступінь

жорсткості контролю за обігом зброї прямо залежить від рівня інституційної спроможності держави та рівня довіри між владою і суспільством. У стабільних демократіях із високим рівнем соціального капіталу цивільне володіння зброєю частіше інтегрується в систему безпеки як контрольований, але легітимний елемент. Натомість у державах із крихкими інститутами або авторитарними тенденціями монополія на насильство набуває жорсткого характеру, а доступ громадян до зброї максимально обмежується (Collier P., 2007).

Особливе значення має розрізнення легітимного та нелегітимного насильства. Легітимність формується не лише через закон, а й через суспільне визнання. Якщо громадяни сприймають державу як неспроможну забезпечити безпеку або як таку, що діє несправедливо, вони можуть схилитися до неформальних практик самозахисту, включно з незаконним володінням зброєю. Таким чином, надмірні заборони не завжди посилюють монополію держави, а іноді, навпаки, підривають її.

У політичній теорії також існує концепція дифузії насильства, згідно з якою повна концентрація силових ресурсів у руках держави не завжди є оптимальною для забезпечення безпеки. В окремих умовах контрольоване поширення засобів самозахисту серед населення може підвищувати загальний рівень стримування злочинності або зовнішніх загроз. Саме на цій логіці ґрунтуються моделі народного ополчення або територіальної оборони. Водночас критики цивільного володіння вогнепальною зброєю наголошують на ризику ерозії державної влади. Масове озброєння населення, за відсутності ефективних інститутів контролю, може призвести до фрагментації легітимного насильства, зростання ролі приватних силових акторів та ослаблення центральної влади. У політичному вимірі це створює загрозу перетворення зброї з інструменту безпеки на чинник політичної нестабільності.

Для України проблема монополії на легітимне насильство має особливу специфіку. В умовах війни держава свідомо делегує частину силових функцій громадянам - через механізми територіальної оборони, добровольчих формувань

та широке залучення цивільного населення до безпекових практик. Це тимчасово змінює класичну модель державної монополії, але водночас ставить питання про її відновлення та трансформацію у післявоєнний період (Council of the European Union, 2017)

Отже, з політичної точки зору, право на володіння та носіння вогнепальної зброї не заперечує монополію держави на легітимне насильство, а перебуває з нею у складних відносинах взаємодоповнення та напруження. Ефективна державна політика у цій сфері повинна враховувати як потребу у збереженні контролю, так і необхідність залучення відповідального громадянства до системи безпеки.

Вогнепальна зброя у політичному вимірі виступає не лише як технічний засіб застосування сили, а як важливий соціально-політичний фактор, здатний впливати на рівень стабільності або нестабільності держави. Її поширення, правовий статус та суспільне сприйняття безпосередньо пов'язані з питаннями легітимності влади, громадянської довіри та функціонування інститутів безпеки. З позицій політичної теорії стабільність держави ґрунтується на здатності політичної системи ефективно контролювати насильство та водночас забезпечувати громадянам відчуття захищеності. У цьому контексті цивільне володіння вогнепальною зброєю може виконувати стабілізуючу функцію за умов чітких правил, високого рівня правової культури та довіри між суспільством і державою. Контрольований доступ до зброї може посилювати відповідальність громадян, сприяти розвитку культури самозахисту та зменшувати залежність населення від виключно державних силових структур (Cook P., 2014).

У низці країн володіння зброєю інтегроване у концепцію національної безпеки та громадянської участі. За таких умов озброєне громадянство розглядається не як загроза, а як резерв безпеки, здатний діяти у кризових ситуаціях. Політично це підсилює горизонтальні зв'язки в суспільстві та формує у громадян відчуття причетності до захисту держави. Водночас поширення вогнепальної зброї може виступати дестабілізуючим чинником, особливо у

суспільствах із низьким рівнем інституційної довіри, соціальною поляризацією та слабкою правовою системою. У таких умовах зброя здатна перетворювати політичні, соціальні або етнічні конфлікти на насильницькі протистояння. Зростає ризик використання зброї у політичній боротьбі, кримінальних практиках або радикальних рухах. Політична нестабільність також може посилюватися у випадках, коли держава втрачає ефективний контроль над обігом зброї. Нелегальне поширення вогнепальної зброї, особливо після збройних конфліктів, є одним із ключових чинників тривалої нестабільності у постконфліктних суспільствах. У таких ситуаціях зброя з інструмента безпеки перетворюється на засіб тиску та насильства поза межами легітимної політики.

Особливої уваги заслуговує політичний аспект післявоєнної трансформації. Держави, що пережили збройні конфлікти, стикаються з необхідністю переосмислення ролі зброї у суспільстві. Повна демілітаризація цивільного населення може викликати спротив і недовіру, тоді як відсутність контролю - загрожувати довготривалій стабільності. Політичне рішення у цій сфері потребує поєднання безпекових, соціальних та культурних підходів.

Для України питання впливу вогнепальної зброї на політичну стабільність є особливо актуальним. Масовий бойовий досвід, високий рівень патріотичної мобілізації та водночас наявність глибоких соціальних викликів формують унікальну ситуацію. У післявоєнний період держава буде змушена шукати модель регулювання, яка зможе зберегти потенціал громадянської безпеки, не допустивши при цьому зростання внутрішніх ризиків (Fukuuyama F., 2014).

Таким чином, вогнепальна зброя не є ані однозначним гарантом стабільності, ані автоматичним джерелом хаосу. Її вплив на політичну систему залежить від комплексу чинників: якості інститутів, рівня громадянської культури, історичного досвіду та характеру державної політики. Усвідомлення цього дозволяє перейти від ідеологізованих дискусій до зваженого політичного аналізу.

1.3. Державна політика щодо права носіння та володіння зброєю. Світовий досвід регулювання володіння та носіння вогнепальної зброї

Варто розглянути основні моделі регулювання та носіння вогнепальної зброї. Світовий досвід регулювання цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї характеризується значною різноманітністю підходів, що зумовлено відмінностями в історичному розвитку, політичній культурі, рівні інституційної спроможності держав та безпекових викликах. У політичній науці ці підходи прийнято узагальнювати у вигляді моделей державної політики, кожна з яких відображає певне бачення співвідношення між свободою громадянина та колективною безпекою. Узагальнюючи міжнародну практику, можна виокремити три основні моделі регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї: ліберальну, регулятивну (змішану) та рестриктивну. Дана класифікація є умовною, однак вона дозволяє систематизувати політичні підходи та провести порівняльний аналіз їх ефективності.

Ліберальна модель ґрунтується на ідеї широкого визнання права громадян на володіння та носіння вогнепальної зброї як елементу індивідуальної свободи та самозахисту. Держава у межах цієї моделі виконує переважно функцію реєстрації та мінімального контролю, виходячи з презумпції відповідальності громадянина. Політично така модель характерна для суспільств із високим рівнем індивідуалізму та сильною традицією громадянських прав. З точки зору політичної теорії, ліберальна модель часто пов'язується з ідеями обмеженої держави та недовіри до концентрації силових ресурсів у руках влади. Володіння зброєю розглядається як запобіжник узурпації влади та як інструмент захисту демократичного ладу. Водночас критики цієї моделі вказують на підвищені ризики насильства та складність контролю за використанням зброї у масовому суспільстві (Hemenway D., 2006).

Регулятивна (змішана) модель передбачає визнання права громадян на володіння вогнепальною зброєю за умови жорсткого ліцензування, перевірок та обмежень щодо носіння. Держава у цій моделі виступає активним регулятором,

який намагається поєднати індивідуальне право на самозахист із пріоритетом громадської безпеки. Саме ця модель є найбільш поширеною у сучасних демократичних державах. Політично регулятивна модель спирається на концепцію соціального компромісу. Громадянам надається обмежений доступ до зброї, але лише за умови доведеної надійності, психічної стабільності та готовності дотримуватися встановлених правил. Такий підхід відображає високий рівень інституційної довіри та розвинену правову культуру, де держава та суспільство сприймаються як партнери у сфері безпеки.

Рестриктивна модель характеризується максимально жорстким обмеженням цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї. Доступ до неї надається лише у виняткових випадках, а сам факт володіння розглядається не як право, а як привілей. Політично ця модель ґрунтується на пріоритеті державної монополії на насильство та прагненні мінімізувати будь-які недержавні силові ресурси. Зазвичай рестриктивна модель формується у державах із високим рівнем довіри до правоохоронних органів або у країнах, що мають історичний досвід масового насильства та соціальних потрясінь. У політичному дискурсі вона подається як шлях до зниження злочинності та підвищення громадської безпеки, хоча її ефективність часто стає предметом гострих наукових і суспільних дискусій.

Важливо підкреслити, що жодна з наведених моделей не існує у «чистому» вигляді. У реальній політичній практиці держави комбінують елементи різних підходів, адаптуючи їх до власних умов. Більше того, моделі можуть трансформуватися з часом під впливом воєн, терактів, політичних криз або змін суспільних настроїв. Для України аналіз цих моделей має не лише теоретичне, а й прикладне значення. Вибір майбутньої політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї неможливий без розуміння того, які політичні наслідки має кожна з моделей, та наскільки вони відповідають українському контексту - воєнному досвіду, рівню інституційної довіри та стану громадянського суспільства.

Отже, класифікація моделей державної політики щодо цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї створює аналітичну основу для подальшого порівняльного дослідження конкретних країн та формування рекомендацій для України. Ліберальна модель регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї є однією з найбільш дискусійних у світовій політичній практиці. Вона базується на визнанні широкого права громадян на володіння та, у певних випадках, носіння зброї, розглядаючи його як складову індивідуальної свободи, права на самозахист та громадянської відповідальності. Найбільш показовими прикладами реалізації цієї моделі є Сполучені Штати Америки та Швейцарія, які, попри спільні риси, демонструють різні політичні та інституційні підходи.

У США право на володіння та носіння вогнепальної зброї має глибоке історичне та ідеологічне коріння. Його нормативною основою є Друга поправка до Конституції США, яка закріплює право народу зберігати і носити зброю. У політичному дискурсі ця норма традиційно тлумачиться як гарантія захисту не лише від кримінальних загроз, а й від потенційного державного свавілля (Конституція Сполучених штатів, 2024). З політологічної точки зору американська модель ґрунтується на поєднанні індивідуалізму, недовіри до надмірно сильної центральної влади та ідеї активного громадянства. Володіння зброєю розглядається як символ автономії громадянина та його здатності самостійно відповідати за власну безпеку. Саме тому спроби обмежити доступ до зброї часто сприймаються значною частиною суспільства як посягання на фундаментальні свободи. Водночас система регулювання у США не є повністю неконтрольованою. На федеральному та штатному рівнях існують різні механізми ліцензування, перевірок та обмежень, однак їхній зміст суттєво варіюється залежно від політичної орієнтації конкретного штату. Така децентралізована модель відображає федеративний характер американської політичної системи, але водночас ускладнює вироблення єдиної державної політики у сфері контролю за обігом зброї. Критики американської моделі звертають увагу на високий рівень насильницьких злочинів із використанням вогнепальної зброї та часті випадки

масових стрілянин. У політичному вимірі це породжує постійний конфлікт між прихильниками посилення контролю та захисниками конституційних свобод. Таким чином, ліберальна модель у США перебуває у стані перманентної політичної напруги, що є важливою характеристикою її функціонування.

На відміну від США, швейцарська модель ліберального регулювання має іншу ідеологічну основу. Володіння зброєю у Швейцарії тісно пов'язане з концепцією загальнонаціональної оборони та інститутом міліційної армії. Значна частина чоловічого населення проходить військову службу та зберігає зброю вдома, що формує специфічну культуру відповідального володіння. Політично швейцарський підхід базується не стільки на індивідуальному праві, скільки на колективному обов'язку захисту держави. Зброя сприймається як інструмент виконання громадянського обов'язку, а не як засіб протиставлення громадянина державі. Це принципово відрізняє швейцарську модель від американської, попри формальну схожість рівня поширення зброї. Важливим елементом швейцарської системи є високий рівень соціальної довіри та жорстка культура відповідальності. Володіння зброєю супроводжується чіткими правилами зберігання, навчання та контролю, що знижує ризики її неправомірного використання. У політичному сенсі це демонструє, що ліберальний доступ до зброї може поєднуватися з високим рівнем громадської безпеки за умови ефективних інститутів.

Порівняльний аналіз США та Швейцарії свідчить, що ліберальна модель не є універсальною і значною мірою залежить від політичної культури та інституційного контексту. Там, де переважає індивідуалістична ідеологія та політична поляризація, зброя може ставати фактором внутрішньої напруги. Натомість у суспільствах із високим рівнем соціальної згуртованості вона інтегрується у систему колективної безпеки. Для України досвід ліберальної моделі є особливо цікавим у контексті війни та масової мобілізації населення. Однак механічне копіювання американського або швейцарського підходу є неможливим без урахування рівня інституційної спроможності, правової культури та соціальної довіри. Політичний урок полягає в тому, що ліберальний доступ до

зброї потребує не менш ліберальної відповідальності та розвинених механізмів контролю.

Регулятивна модель цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї є найбільш поширеною серед країн Європейського Союзу. Вона базується на визнанні обмеженого права громадян на володіння зброєю за умови жорсткого державного контролю, розвинених механізмів ліцензування та постійного нагляду. Політично ця модель відображає прагнення поєднати індивідуальне право на самозахист із пріоритетом громадської безпеки та стабільності. Європейський підхід формувався під впливом історичного досвіду воєн, авторитарних режимів і масового політичного насильства XX століття. Саме тому у більшості країн ЄС зброя розглядається не як символ індивідуальної свободи, а як потенційне джерело ризику, яке потребує суворого регулювання. Водночас демократичний характер політичних систем Європи не дозволяє повністю заперечити право громадян на самозахист, що й зумовлює компромісний характер цієї моделі. (Van Kesteren J., 2021). На наднаціональному рівні регулятивна модель закріплюється через директиви Європейського Союзу, які встановлюють мінімальні стандарти контролю за обігом вогнепальної зброї. Ці документи визначають категорії дозволеної та забороненої зброї, вимоги до ліцензування, умови зберігання та обмеження щодо носіння. Водночас держави-члени зберігають значну автономію у формуванні власної політики, що призводить до існування національних варіацій у межах спільної регулятивної логіки.

Німеччина є одним із найбільш показових прикладів регулятивної моделі. Її політика у сфері обігу вогнепальної зброї ґрунтується на принципі «потреби у володінні», відповідно до якого громадянин має обґрунтувати необхідність отримання зброї. Найпоширенішими підставами є спортивна стрільба, полювання або колекціонування. Політично німецький підхід відображає глибоку недовіру до неконтрольованого насильства, сформовану історичним досвідом XX століття. Держава відіграє активну роль у перевірці психічного стану, надійності та соціальної відповідальності потенційного власника зброї. Регулярні перевірки

умов зберігання та можливість відкликання дозволу підкреслюють пріоритет громадської безпеки над індивідуальними свободами.

Французька модель регулювання також належить до регулятивного типу, але характеризується вищим рівнем централізації. Володіння вогнепальною зброєю суворо регламентується, а носіння для цивільних осіб фактично заборонене, за винятком окремих професійних категорій. Політично це відповідає французькій традиції сильної держави та централізованого управління безпекою. У французькому політичному дискурсі зброя асоціюється передусім із функціями держави, а не громадянського суспільства. Навіть у контексті терористичних загроз держава робить ставку на посилення правоохоронних та військових структур, а не на розширення цивільного самозахисту. Такий підхід демонструє, що регулятивна модель може наближатися до рестриктивної, зберігаючи при цьому формальне визнання права на володіння.

Особливе місце серед країн ЄС займає Чехія, яка реалізує більш ліберальний варіант регулятивної моделі. Чеське законодавство дозволяє не лише володіння, а й приховане носіння вогнепальної зброї за наявності відповідного дозволу. Політично це відображає вищий рівень довіри до громадян та сильні традиції громадянської участі. Чеська модель часто розглядається як приклад балансу між контролем і свободою. Держава встановлює чіткі вимоги до навчання, перевірок та відповідальності власників зброї, але водночас визнає право громадянина на активний самозахист. Саме цей підхід дедалі частіше фігурує у наукових і політичних дискусіях як потенційно адаптивний для країн із підвищеними безпековими викликами.

Регулятивна модель демонструє, що цивільне володіння вогнепальною зброєю може бути інтегроване у систему демократичного управління безпекою без руйнування державної монополії на насильство. Її ефективність значною мірою залежить від якості інститутів, рівня правової культури та здатності держави забезпечити справедливе і прозоре застосування правил.

Для України досвід країн ЄС є надзвичайно цінним, оскільки поєднує демократичні принципи з реалістичним підходом до безпеки. Регулятивна модель потенційно дозволяє врахувати воєнний досвід українського суспільства, не допустивши при цьому втрати контролю над обігом зброї у післявоєнний період.

Рестриктивна модель регулювання цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї характеризується максимально жорстким державним контролем і мінімізацією доступу громадян до засобів збройного насильства. У межах цієї моделі володіння зброєю не розглядається як суб'єктивне право, а трактується як виняткова можливість або привілей, що надається лише за наявності особливих підстав. Політично такий підхід базується на пріоритеті колективної безпеки над індивідуальним самозахистом. Рестриктивна модель зазвичай формується у державах із високим рівнем інституційної довіри до правоохоронних органів, сильною централізованою владою та історичним досвідом негативних наслідків масового насильства. У політичному дискурсі цих країн домінує переконання, що безпека громадян має забезпечуватися насамперед державою, а не індивідуальними зусиллями.

Японія є одним із найбільш радикальних прикладів рестриктивної моделі. Цивільне володіння вогнепальною зброєю тут практично заборонене, за винятком окремих категорій мисливської та спортивної зброї, доступ до якої супроводжується надзвичайно складною процедурою дозволів. Політично японський підхід ґрунтується на глибоко вкоріненій культурі колективної відповідальності та соціальної дисципліни. У японській політичній традиції держава виступає основним і майже єдиним гарантом безпеки. Застосування насильства цивільними особами розглядається як соціально неприйнятне, незалежно від мотивів. Навіть право на самозахист трактується вузько і підпорядковується загальному принципу недопущення ескалації насильства. З політологічної точки зору, ефективність японської моделі значною мірою зумовлена не лише правовими заборонами, а й високим рівнем соціального контролю, довіри до інститутів та культурними нормами поведінки. Саме це

дозволяє Японії підтримувати низький рівень злочинності без широкого доступу населення до зброї.

Велика Британія реалізує рестриктивну модель, що сформувалася внаслідок низки трагічних подій із застосуванням вогнепальної зброї у другій половині XX століття. Політично британський підхід можна охарактеризувати як реактивний: кожен серйозний інцидент призводив до подальшого посилення законодавчих обмежень. Цивільне носіння вогнепальної зброї у Великій Британії фактично заборонене, а володіння жорстко регламентоване. Держава послідовно відстоює позицію, згідно з якою громадська безпека досягається шляхом мінімізації доступу до летальних засобів, а не шляхом розвитку культури озброєного самозахисту. У політичному вимірі британська модель відображає високий рівень довіри до поліції та судової системи. Громадяни загалом сприймають обмеження як легітимні та необхідні. Водночас критики вказують на зростання альтернативних форм насильства та нелегального обігу зброї, що ставить під сумнів універсальність рестриктивного підходу.

Рестриктивна модель демонструє високий рівень ефективності у суспільствах із стабільними інститутами, високою соціальною дисципліною та відсутністю значних зовнішніх загроз. Вона дозволяє знизити кількість злочинів із використанням вогнепальної зброї та зберігати чітку державну монополію на насильство. Водночас у політичному сенсі така модель є вразливою у кризових або воєнних умовах. Обмежений доступ громадян до засобів самозахисту може знижувати рівень індивідуальної та локальної безпеки, а також породжувати відчуття безпорадності перед загрозами. Саме тому рестриктивний підхід важко адаптувати до держав, які перебувають у стані збройного конфлікту або мають досвід масової мобілізації населення.

Для України досвід Японії та Великої Британії є важливим радше як контрастна модель, ніж як безпосередній зразок для наслідування. Він демонструє, що ефективність жорстких обмежень напряму залежить від політичної культури,

рівня довіри до держави та безпекового середовища, а не лише від формальної заборони зброї.

Проблематика цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї безпосередньо пов'язана з однією з базових категорій політичної науки - монополією держави на легітимне насильство. Ця концепція, сформульована М. Вебером, визначає державу як політичну організацію, що претендує на виключне право застосування фізичного примусу в межах певної території. З політологічної точки зору будь-яка політика у сфері обігу зброї неминуче торкається питання меж цієї монополії. У класичному розумінні монополія на легітимне насильство не означає повної заборони застосування сили з боку громадян. Йдеться радше про те, що держава визначає правила, умови та межі, за яких насильство визнається допустимим і законним. Самозахист, як одна з форм легітимного застосування сили, є прикладом делегування частини цього права індивіду за умови дотримання чітко визначених правових норм. З політологічної перспективи цивільне володіння вогнепальною зброєю можна розглядати як обмежене та контрольоване відступлення від абсолютної монополії держави на насильство. Таке відступлення є характерним для демократичних систем, у яких держава визнає автономію громадянина та його здатність до відповідальної дії. Водночас у недемократичних або слабкоінституційних державах подібне делегування часто сприймається як загроза стабільності. Різні політичні режими по-різному інтерпретують співвідношення між державною монополією на насильство та правом громадян на володіння зброєю. У ліберальних демократіях ця монополія є функціональною, а не абсолютною: держава зберігає контроль, але визнає право громадян на самозахист. У авторитарних системах, навпаки, прагнення до повного контролю над насильством призводить до жорстких обмежень або повної заборони цивільного володіння зброєю.

Важливим є також історичний вимір цієї проблеми. Формування сучасної держави супроводжувалося поступовим вилученням приватного насильства з публічної сфери. Проте навіть у процесі модернізації держава не завжди була

здатна забезпечити повний захист населення. Саме у таких умовах зберігалася практика індивідуального озброєння як форми компенсації інституційної слабкості.

З політологічної точки зору питання володіння вогнепальною зброєю є також індикатором рівня довіри між державою та суспільством. Держава, що довіряє своїм громадянам, готова делегувати їм обмежене право на застосування сили. Натомість держава, яка сприймає суспільство як потенційну загрозу, прагне максимально централізувати контроль над насильством. Таким чином, політика у сфері обігу зброї відображає глибші політичні установки влади.

Особливе місце у цьому контексті займають перехідні суспільства та держави, що переживають воєнні конфлікти. В умовах війни держава часто змушена тимчасово розширювати доступ цивільних до зброї, фактично залучаючи громадян до виконання безпекових функцій. З політологічної перспективи це створює складну проблему післявоєнного періоду - повернення до мирної моделі монополії на легітимне насильство без втрати довіри та стабільності. Для України це питання має особливу актуальність. Масова участь громадян у збройному спротиві суттєво змінила уявлення про співвідношення між державою і суспільством у сфері безпеки. Водночас збереження демократичної траєкторії розвитку потребує чіткого нормативного визначення меж цивільного володіння зброєю у мирний час. З політологічної точки зору саме через призму теорії держави можна осмислити ці процеси як частину ширшої трансформації політичної системи.

Таким чином, цивільне володіння вогнепальною зброєю слід розглядати не лише як правову чи безпекову проблему, а як фундаментальне питання політичної теорії, пов'язане з природою державної влади, легітимністю насильства та характером відносин між державою і громадянином. Усвідомлення цього теоретичного виміру є необхідною передумовою для подальшого аналізу практичних моделей регулювання обігу зброї.

РОЗДІЛ 2

ПРАВО ВОЛОДІННЯ ТА НОСІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

2.1. Політичні та суспільні дискусії щодо легалізації цивільної вогнепальної зброї в Україні

Система правового регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні характеризується фрагментарністю, відсутністю єдиного кодифікованого акту та значною залежністю від підзаконного нормотворення. На відміну від більшості європейських держав, в Україні досі відсутній окремий закон, який би комплексно визначав право громадян на володіння та носіння вогнепальної зброї, а також чітко окреслював межі відповідальності держави і громадян у цій сфері. (Шевчук С., 2019). Політично така ситуація є наслідком тривалого уникання владою суспільно чутливої теми, що перебуває на перетині безпеки, прав людини та соціальних страхів. Протягом десятиліть питання цивільного володіння зброєю в Україні залишалося маргіналізованим і розглядалося переважно у контексті правоохоронної діяльності, а не як елемент публічної політики.

Нормативне регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні здійснюється переважно на основі підзаконних актів Міністерства внутрішніх справ, зокрема інструкцій і наказів, які визначають порядок отримання дозволів, умови зберігання та використання зброї. Такий підхід викликає критику з боку правників і політологів, оскільки фактично обмежує реалізацію прав громадян без належного парламентського контролю та широкого суспільного обговорення.

З політичної точки зору відсутність закону створює ситуацію правової невизначеності, за якої держава зберігає майже повний дискреційний контроль над доступом громадян до зброї. Це посилює асиметрію влади між державою і суспільством та знижує рівень довіри до інститутів безпеки. Водночас така модель дозволяє владі швидко змінювати правила без складних законодавчих процедур, що часто виправдовується міркуваннями стабільності. Фактично

українська модель регулювання має риси неформальної рестриктивної системи, у якій володіння вогнепальною зброєю не визнається правом, а розглядається як виняткова можливість, доступна обмеженим категоріям громадян. При цьому відсутність чітко визначених критеріїв сприяє поширенню корупційних практик та нерівності доступу до зброї.

Повномасштабна війна докорінно змінила політичний контекст обігу вогнепальної зброї в Україні. Масове залучення цивільного населення до територіальної оборони, добровольчих формувань та процесів національного спротиву призвело до фактичної мілітаризації суспільства. У цих умовах існуюча система регулювання виявилася недостатньо адаптованою до нових реалій. З одного боку, держава була змушена оперативно передавати зброю цивільним особам для захисту країни, що тимчасово послабило традиційні механізми контролю. З іншого боку, питання післявоєнного обігу цієї зброї залишається відкритим і становить серйозний політичний виклик. Відсутність законодавчої бази ускладнює прогнозування сценаріїв демобілізації та реінтеграції озброєних громадян у мирне життя. У політичному вимірі сучасний стан регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні можна охарактеризувати як перехідний і нестабільний. Держава перебуває між старою рестриктивною логікою та новими вимогами безпеки, які потребують більш прозорих, системних і демократичних рішень. Саме ця суперечність створює підґрунтя для подальших суспільних дискусій та реформ. Отже, аналіз стану правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні свідчить про необхідність переходу від підзаконної, адміністративно-контрольної моделі до повноцінної публічної політики, заснованої на законі, політичній відповідальності та широкому суспільному діалозі (Kalesan B., 2019)

Питання легалізації цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї в Україні є одним із найбільш дискусійних у сучасному публічному просторі. Воно перебуває на перетині безпекової політики, прав людини, історичної пам'яті та суспільних страхів. З політологічної точки зору ці дискусії відображають глибші

процеси трансформації українського суспільства, зокрема зміну уявлень про роль громадянина у системі національної безпеки.

До початку повномасштабної війни тема цивільної зброї залишалася маргінальною та не займала центрального місця у політичному порядку денному. Політичні еліти переважно уникали її, побоюючись електоральних втрат та загострення суспільних конфліктів. У масовій свідомості володіння вогнепальною зброєю часто асоціювалося з криміналітетом, а не з легітимним самозахистом чи громадянською відповідальністю. Ситуація кардинально змінилася в умовах війни. Масове озброєння цивільного населення, створення сил територіальної оборони та героїзація збройного спротиву трансформували суспільне сприйняття зброї. Вона почала розглядатися не лише як джерело загрози, а як необхідний інструмент виживання та захисту державності. У політичному дискурсі з'явився новий аргумент - право громадянина бути активним суб'єктом безпеки, а не пасивним об'єктом захисту.

Політичні позиції щодо легалізації цивільної вогнепальної зброї в Україні умовно можна поділити на кілька основних груп. Прихильники легалізації наголошують на праві на самозахист, невідсдатності держави гарантувати безпеку у кожній конкретній ситуації, а також на необхідності збереження оборонного потенціалу суспільства у довгостроковій перспективі. З їхньої точки зору, законодавче врегулювання є кращою альтернативою, ніж фактичне існування неконтрольованого обігу зброї. Опоненти легалізації, у свою чергу, акцентують увагу на ризиках зростання побутового насильства, кримінальних злочинів та соціальної нестабільності. У політичному сенсі вони апелюють до слабкості інституцій, низького рівня правової культури та наявності глибоких соціальних травм, спричинених війною. З їхньої позиції, розширення доступу до зброї у постконфліктному суспільстві може стати каталізатором нових криз.

Важливим елементом дискусій є питання довіри до держави та її інститутів. Частина суспільства розглядає легалізацію зброї як відповідь на недовіру до правоохоронних органів і судової системи. Інша частина, навпаки, вважає, що

саме посилення державних інститутів має передувати будь-яким крокам у напрямі розширення цивільного самозахисту. Таким чином, дискусія про зброю фактично стає індикатором загального рівня легітимності влади. З політологічної точки зору важливо зазначити, що в Україні відсутній сталий консенсус щодо цієї проблеми. Громадська думка є фрагментованою і значною мірою залежить від регіонального контексту, особистого воєнного досвіду та рівня залученості до безпекових практик. Це ускладнює формування єдиної державної позиції та створює ризик політизації теми у вузькопартійних інтересах. Окремої уваги заслуговує роль медіа та громадських організацій у формуванні дискурсу щодо цивільної зброї. З одного боку, вони сприяють публічності проблеми та виведенню її з тіні. З іншого - емоційна подача та радикалізація позицій часто знижують якість раціонального обговорення, підміняючи політичний аналіз моральними або страхогенними аргументами.

Отже, політичні та суспільні дискусії щодо легалізації цивільної вогнепальної зброї в Україні відображають глибоку трансформацію ролі громадянина в умовах війни та постконфліктної перспективи. Вони демонструють, що питання зброї виходить далеко за межі технічного законодавчого регулювання і стає маркером ширших процесів - довіри, відповідальності та бачення майбутньої моделі держави.

Формування державної політики щодо цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї в Україні є складним політичним завданням, що потребує врахування безпекових, соціальних, інституційних та культурних чинників. На відміну від стабільних демократій, Україна перебуває у стані воєнного протистояння та постконфліктної трансформації, що суттєво обмежує можливість механічного запозичення будь-якої з існуючих світових моделей. З політологічної точки зору ключовим є питання адаптивності: державна політика має відповідати не абстрактним ідеологічним уявленням, а реальному стану суспільства, рівню інституційної спроможності та домінуючим безпековим викликам. У цьому

контексті можна виокремити кілька потенційних моделей державної політики, які теоретично можуть бути застосовані в Україні.

Перша модель - збереження рестриктивного статус-кво. Цей підхід передбачає продовження нинішньої практики жорсткого адміністративного контролю над обігом вогнепальної зброї без істотних законодавчих змін. Політично він привабливий для частини еліт, оскільки дозволяє уникнути суспільних конфліктів та зберегти максимальний контроль з боку держави. Водночас така модель не вирішує проблеми правової невизначеності, неконтрольованого нелегального обігу зброї та зростаючого розриву між формальними нормами і фактичною практикою.

Друга модель - обмежена легалізація у межах регулятивного підходу. Цей варіант передбачає ухвалення спеціального закону, який би чітко визначив право громадян на володіння окремими видами вогнепальної зброї за умови жорсткого ліцензування, обов'язкового навчання та постійного контролю. Політично така модель відповідає європейській логіці соціального компромісу і дозволяє інтегрувати воєнний досвід суспільства у правове поле без втрати державної монополії на насильство (Hemenway D., 2006). З точки зору політичної стабільності, регулятивна модель є найбільш збалансованою. Вона дозволяє зменшити тіньовий обіг зброї, підвищити довіру до інститутів та сформувати культуру відповідального володіння. Водночас її успіх критично залежить від здатності держави забезпечити прозорість процедур та рівність доступу до правових механізмів.

Третя модель - розширена лібералізація з акцентом на громадянську безпеку. Цей підхід передбачає ширше визнання права на носіння зброї, зокрема для осіб із бойовим досвідом або членів громадських безпекових структур. Політично така модель апелює до ідеї активного громадянства та збереження оборонного потенціалу нації. Водночас у сучасних українських умовах вона несе суттєві ризики фрагментації легітимного насильства та загострення соціальних конфліктів. Більшість дослідників сходяться на думці, що гібридна регулятивна

модель, адаптована до українського контексту, є найбільш реалістичним сценарієм. Вона може поєднувати елементи європейського контролю з урахуванням воєнного досвіду та специфіки безпекового середовища. Ключовим політичним завданням у цьому випадку є формування чіткої стратегії переходу від воєнної мобілізації до мирного регулювання. Особливої уваги потребує питання поетапності впровадження державної політики. Різкі та непродумані рішення у сфері обігу зброї можуть мати довготривалі негативні наслідки. З політологічної перспективи оптимальним є еволюційний підхід, що передбачає пілотні механізми, суспільний діалог та постійний моніторинг наслідків прийнятих рішень.

Таким чином, вибір моделі державної політики щодо цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї в Україні є не лише юридичним, а передусім політичним вибором. Він визначатиме характер взаємовідносин між державою і громадянами, рівень довіри до інститутів та довгострокову стабільність українського суспільства у післявоєнний період.

2.2. Основні проблеми та виклики формування державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні

Формування цілісної державної політики у сфері цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї в Україні супроводжується комплексом системних проблем і викликів, що мають як інституційний, так і суспільно-політичний характер. Ці проблеми не зводяться виключно до правового регулювання, а відображають глибші суперечності трансформаційного періоду, в якому перебуває українська держава. Однією з ключових проблем є інституційна слабкість та фрагментарність управління у сфері обігу зброї. Відсутність спеціалізованого закону призводить до того, що ключові рішення ухвалюються на рівні виконавчої влади без достатнього парламентського контролю та участі громадянського суспільства. З політологічної точки зору це означає домінування

адміністративної логіки над публічною політикою, що знижує легітимність рішень у суспільстві (Рябчук М., 2014).

Другою серйозною проблемою є дефіцит суспільного консенсусу щодо допустимих меж цивільного володіння зброєю. Українське суспільство є внутрішньо неоднорідним: воєнний досвід, регіональні відмінності, різний рівень довіри до держави формують поляризовані позиції. За відсутності інклюзивного політичного діалогу будь-яка модель регулювання ризикує бути сприйнятою як нав'язана або несправедлива. Важливим викликом є низький рівень правової та безпекової культури, що ускладнює впровадження навіть регулятивної моделі. Політично це проявляється у слабкому розумінні громадянами власної відповідальності у сфері застосування сили. Без системної освітньої та інформаційної політики легалізація або розширення доступу до зброї може призвести до зростання побутових конфліктів і кримінальних ризиків. Окремої уваги потребує проблема нелегального обігу вогнепальної зброї, яка значно загострилася в умовах війни. Масове переміщення зброї, фронтові трофеї, недостатній облік та контроль створюють ситуацію, за якої фактична кількість зброї у цивільному середовищі не відповідає офіційним даним. З політичної перспективи це підриває довіру до будь-яких обмежувальних механізмів і ставить під сумнів ефективність суто заборонних підходів.

Ще одним серйозним викликом є психологічний та соціальний вимір післявоєнного суспільства. Значна частина громадян матиме бойовий досвід, посттравматичні стани та підвищену чутливість до загроз (Kaldor M., 2012). За таких умов питання доступу до зброї виходить за межі правового регулювання і потребує комплексної політики реабілітації, соціальної адаптації та контролю ризиків.

З політологічної точки зору важливим є також виклик політизації теми зброї. Існує ризик використання питання цивільного володіння вогнепальною зброєю як інструменту популізму або електоральної мобілізації. У таких умовах рішення можуть ухвалюватися не на основі довгострокових інтересів безпеки, а з огляду

на короткострокові політичні вигоди. Не менш значущою є проблема міжнародного контексту. Україна, як держава, що прагне інтеграції до Європейського Союзу, змушена враховувати європейські стандарти та рекомендації у сфері контролю за обігом зброї. Водночас унікальний воєнний досвід України не має прямих аналогів у сучасній Європі, що ускладнює просте запозичення регуляторних підходів.

Таким чином, основні проблеми формування державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні мають багатовимірний характер. Вони поєднують інституційні обмеження, суспільні суперечності, безпекові ризики та політичні дилеми. Усвідомлення цих викликів є необхідною передумовою для подальшого вироблення зважених і легітимних політичних рішень.

Повномасштабна війна стала ключовим чинником, що радикально трансформував політичний, соціальний та безпековий контекст обігу вогнепальної зброї в Україні. З політологічної точки зору війна виступає не лише як зовнішній виклик, а як каталізатор глибоких внутрішніх змін, які неминуче впливають на державну політику, структуру суспільства та взаємовідносини між громадянином і державою (Rousseau J.-J. , 2006). Одним із найбільш помітних наслідків війни є фактична мілітаризація українського суспільства. Мільйони громадян отримали безпосередній або опосередкований досвід взаємодії зі зброєю - через службу в Збройних Силах України, територіальній обороні, добровольчих формуваннях або волонтерську діяльність. Це призвело до руйнування традиційного уявлення про зброю як виключно кримінальний або маргінальний атрибут. У політичному сенсі мілітаризація суспільства означає зміну ролі громадянина у системі безпеки. Якщо раніше громадянин розглядався переважно як об'єкт захисту, то в умовах війни він дедалі більше постає як активний суб'єкт безпекової політики. Це створює нову логіку взаємодії між державою і суспільством, у межах якої питання доступу до вогнепальної зброї набуває принципово іншого змісту. Водночас мілітаризація має і зворотний бік. Зростання

рівня толерантності до насильства, нормалізація збройного конфлікту та психологічна адаптація до екстремальних умов можуть у довгостроковій перспективі створювати ризики для внутрішньої стабільності. З політологічної перспективи це означає необхідність переходу від логіки воєнної мобілізації до логіки контрольованої демілітаризації у післявоєнний період.

Особливу проблему становить питання післявоєнного обігу зброї. В історії багатьох держав саме період після завершення активних бойових дій був найбільш уразливим з точки зору внутрішньої безпеки. Зброя, що залишалася у цивільному середовищі без чіткого правового статусу, часто ставала джерелом криміналізації, політичного насильства або зростання організованої злочинності. Для України цей виклик ускладнюється масштабами війни та тривалістю бойових дій. З політичної точки зору держава змушена вже на етапі війни закладати основи майбутньої політики контролю та регулювання, оскільки відкладення цього питання може призвести до втрати керованості процесами у післявоєнний період. (Lott J., 2010). Вплив війни також проявляється у трансформації суспільних очікувань. Значна частина громадян, які брали участь у захисті країни, очікує визнання свого статусу та довіри з боку держави. У політичному дискурсі це може трансформуватися у вимоги ширшого доступу до засобів самозахисту або особливого правового режиму для ветеранів. Ігнорування цих очікувань здатне породити нові лінії соціальної напруги. З іншого боку, держава не може дозволити формування паралельних силових реальностей або неконтрольованих груп із доступом до зброї. Це ставить перед політичною владою складне завдання: інтегрувати воєнний досвід у правове поле, не допустивши ерозії державної монополії на легітимне насильство.

Таким чином, війна виступає визначальним фактором трансформації політики обігу вогнепальної зброї в Україні. Вона одночасно розширює можливості для переосмислення ролі громадянина у системі безпеки та загострює ризики, пов'язані з поширенням насильства. Політичне рішення у цій сфері має

враховувати не лише поточні безпекові потреби, а й довгострокові наслідки для стабільності та демократичного розвитку держави.

2.3 Політична відповідальність держави у сфері обігу вогнепальної зброї

У сучасних демократичних державах формування державної політики у сфері безпеки дедалі рідше є виключною прерогативою органів влади. Значну роль у цьому процесі відіграють інститути громадянського суспільства, експертні спільноти та організовані соціальні групи, які артикулюють інтереси різних сегментів населення. В Україні, особливо в умовах війни, вплив громадянського суспільства та ветеранських спільнот на політику обігу вогнепальної зброї істотно зростає. З політологічної точки зору громадянське суспільство виконує функцію посередника між державою та суспільством, транслуючи суспільні очікування у сферу публічної політики. У питаннях, пов'язаних із володінням і носінням вогнепальної зброї, ця роль набуває особливої значущості, оскільки тема є соціально чутливою, потенційно конфліктною та політично ризикованою для влади. (Kaldor M., 2012). В Україні громадські організації, що працюють у сфері безпеки, прав людини, ветеранської політики та правового захисту, дедалі активніше долучаються до формування дискурсу щодо цивільної зброї. Вони ініціюють публічні обговорення, готують аналітичні матеріали, беруть участь у консультаціях із державними органами. Політично це сприяє виходу проблеми з-під суто адміністративного контролю та переведенню її у площину публічної політики. Особливе місце у цьому процесі займають ветеранські спільноти. Ветерани війни є соціальною групою з високим рівнем легітимності у суспільстві та значним моральним авторитетом. Їхній бойовий досвід і безпосереднє володіння зброєю формують специфічну позицію щодо питань самозахисту, безпеки та ролі громадянина у державі. З політологічної перспективи ветерани виступають не лише як об'єкт державної політики, а як її активний суб'єкт. У публічному дискурсі ветеранські організації часто піднімають питання довіри до

держави та необхідності інституційного визнання їхнього досвіду. Вимоги щодо чітких, прозорих і справедливих правил обігу зброї нерідко поєднуються з побоюваннями щодо можливого свавільного обмеження прав осіб, які брали участь у захисті країни. Ігнорування цих позицій може призвести до політичного відчуження значної соціальної групи. Водночас участь ветеранських спільнот у формуванні політики обігу зброї супроводжується певними ризиками. Політично важливо уникнути ситуації, за якої доступ до вогнепальної зброї стає елементом соціальної стратифікації або джерелом привілейованого статусу окремих груп. Демократична держава повинна забезпечити рівність перед законом, навіть визнаючи особливий внесок ветеранів у національну безпеку.

Роль громадянського суспільства полягає також у контролі та моніторингу державної політики. Незалежні експертні середовища здатні оцінювати ефективність регуляторних механізмів, виявляти корупційні ризики та пропонувати альтернативні сценарії розвитку. У сфері обігу вогнепальної зброї це має особливе значення, оскільки непрозорість і дискреційність рішень можуть мати серйозні безпекові наслідки. (Karp A., 2020) З політологічної точки зору ефективна політика у сфері цивільної зброї неможлива без інституціоналізованої участі громадянського суспільства. Консультативні ради, публічні слухання, залучення незалежних експертів і ветеранських організацій до процесу вироблення рішень підвищують легітимність політики та знижують ризик соціального спротиву.

Таким чином, громадянське суспільство та ветеранські спільноти відіграють ключову роль у трансформації політики обігу вогнепальної зброї в Україні. Вони формують публічний порядок денний, впливають на політичні рішення та сприяють переходу від адміністративного управління до демократичної публічної політики. Їхнє залучення є необхідною умовою стабільності та довіри у післявоєнному суспільстві.

Післявоєнний період є критично важливим етапом для формування довгострокової політики у сфері обігу вогнепальної зброї. З політологічної точки

зору саме в цей момент визначається, чи зможе держава відновити ефективний контроль над засобами збройного насильства, не втративши при цьому довіри суспільства та не спровокувавши нові безпекові ризики. Для України це питання має особливу вагу через масштабність війни та глибину мілітаризації суспільства.

Одним із ключових викликів післявоєнного періоду є облік та інвентаризація вогнепальної зброї, що перебувала або перебуває у цивільному середовищі. В умовах війни держава була змушена значною мірою спростити процедури передачі зброї, що об'єктивно ускладнює подальше повернення до жорсткішого контролю. З політичної перспективи це створює дилему між безпековою необхідністю та ризиком соціального спротиву (Killias M., 2017). Перший можливий сценарій - жорстка централізована реінтеграція. Він передбачає максимальне повернення зброї під контроль держави через обов'язкову здачу, амністійні програми та посилення кримінальної відповідальності за незаконне зберігання. Політично цей сценарій дозволяє швидко відновити монополію держави на легітимне насильство, однак несе значні ризики втрати довіри з боку громадян, які сприйматимуть такі дії як знецінення їхнього внеску у захист країни. Другий сценарій - інституціоналізована легалізація та контроль. Цей підхід передбачає створення прозорих механізмів реєстрації, ліцензування та категоризації зброї, що фактично перебуває у цивільному обігу. З політологічної точки зору це найбільш адаптивний сценарій, оскільки він визнає реальність поширення зброї та переводить її у правове поле. Ключовою умовою успіху є високий рівень інституційної спроможності держави та здатність забезпечити рівність правил для всіх громадян. Третій сценарій - диференційований підхід до різних соціальних груп. У межах цього сценарію держава може застосовувати різні режими регулювання для ветеранів, членів безпекових формувань та цивільних осіб без бойового досвіду. Політично такий підхід дозволяє врахувати специфіку воєнного досвіду, але водночас створює ризики соціальної ієрархізації та нерівності доступу до прав (Putnam R., 1993).

Особливу увагу у післявоєнному періоді потребує питання інституційної координації. Ефективний контроль обігу вогнепальної зброї неможливий без чіткої взаємодії між правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, судовою системою та соціальними службами. З політологічної точки зору слабка координація є однією з головних причин провалу політик у постконфліктних державах. Не менш важливим є соціальний вимір реінтеграції. Контроль над зброєю не може зводитися виключно до адміністративних або силових заходів. Програми психологічної підтримки, соціальної адаптації ветеранів, розвиток громадських ініціатив у сфері безпеки є невід'ємною частиною успішної політики. Ігнорування цього аспекту може призвести до маргіналізації окремих груп та зростання латентних конфліктів. З політологічної перспективи післявоєнна політика обігу вогнепальної зброї має розглядатися як частина ширшого процесу демократичної консолідації. Йдеться не лише про контроль над засобами насильства, а про формування нової культури взаємодії між державою і громадянином, заснованої на відповідальності, довірі та прозорості.

Таким чином, інституційні сценарії післявоєнного контролю та реінтеграції вогнепальної зброї в Україні мають вирішальне значення для забезпечення внутрішньої стабільності та безпеки. Вибір конкретного сценарію стане політичним маркером того, яку модель держави Україна прагне побудувати у післявоєнний період - контрольну, партнерську чи гібридну.

Порівняльний аналіз світових моделей регулювання цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї дозволяє виявити не лише їхні формальні відмінності, а й глибинні політичні передумови їх ефективності. Для України ключовим завданням є не механічне запозичення окремих норм або інституційних рішень, а адаптація найбільш релевантних елементів до власного історичного, безпекового та соціального контексту (Paris R., 2004). З політологічної точки зору ефективність будь-якої моделі регулювання зброї визначається не стільки рівнем ліберальності чи жорсткості законодавства, скільки відповідністю між

формальними правилами та реальною політичною практикою. У державах, де існує розрив між законом і фактичним станом речей, навіть найкращі зразки законодавства не досягають бажаного результату.

Ліберальна модель, представлена досвідом США та Швейцарії, демонструє, що широке поширення вогнепальної зброї може співіснувати як із високим рівнем насильства, так і з відносною безпекою - залежно від політичної культури та інституційної якості. Для України пряме запозичення цієї моделі є проблематичним через високу соціальну фрагментацію, наслідки війни та нестабільність інституцій. Водночас окремі елементи, такі як культура підготовки, обов'язкове навчання та відповідальність власників зброї, можуть бути інтегровані у національну політику. Регулятивна модель Європейського Союзу є найбільш наближеною до українських стратегічних орієнтирів, зокрема євроінтеграційного курсу. Проте навіть у межах ЄС існує значна варіативність підходів, що свідчить про необхідність гнучкої адаптації (Small Arms Survey, 2023). Для України особливо цінним є досвід Чехії, яка поєднує державний контроль із визнанням активної ролі громадянина у забезпеченні безпеки.

Рестриктивна модель, характерна для Японії та Великої Британії, демонструє високу ефективність у стабільних, соціально згуртованих суспільствах із низьким рівнем зовнішніх загроз. Для України, яка перебуває у стані тривалого безпекового напруження, повне впровадження такої моделі є малоімовірним і потенційно дестабілізуючим. Проте елементи жорсткого контролю за обігом зброї, зокрема системи обліку та відповідальності, можуть бути корисними у післявоєнний період.

Важливим аспектом адаптації світового досвіду є часовий фактор. Політичні рішення, ефективні у мирний час, можуть бути непридатними в умовах війни, і навпаки. З політологічної перспективи доцільно розглядати політику обігу вогнепальної зброї як динамічний процес, що змінюється залежно від стадії безпекового циклу - війна, перехідний період, стабілізація. Окрему роль відіграє рівень довіри до держави та її інститутів. У більшості країн, де цивільне

володіння зброєю є легітимним, існує відносно високий рівень довіри до правоохоронних органів і судової системи. В Україні ця довіра формується поступово і залишається нерівномірною. Тому адаптація світового досвіду має супроводжуватися реформами у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності. З політологічної точки зору ключовим є також питання політичної комунікації. Успішна адаптація міжнародних моделей можлива лише за умови чіткого пояснення громадянам цілей, механізмів та очікуваних наслідків державної політики. Відсутність прозорості комунікації створює простір для маніпуляцій, страхів і радикалізації суспільних позицій.

Таким чином, порівняльна адаптація світового досвіду регулювання обігу вогнепальної зброї до українських реалій має ґрунтуватися на принципах контекстуальності, поетапності та політичної відповідальності. Лише за цих умов міжнародні практики можуть стати джерелом стабільності, а не додаткових ризиків для українського суспільства. Будь-яке рішення щодо легалізації або розширення цивільного володіння вогнепальною зброєю має не лише безпекові, а й довгострокові політичні наслідки. З політологічної точки зору йдеться про зміну балансу між державою та суспільством, трансформацію уявлень про легітимне насильство та переосмислення ролі громадянина у політичній системі. Саме тому аналіз політичних ризиків є необхідним елементом формування відповідальної державної політики.

Одним із ключових ризиків є ерозія державної монополії на легітимне насильство. За відсутності чітких і зрозумілих правил доступу до зброї держава може втратити контроль над застосуванням сили у публічному просторі. У політичному вимірі це створює загрозу фрагментації влади, появи неформальних силових акторів та зниження рівня керованості суспільними процесами. Іншим важливим ризиком є політична радикалізація. В умовах соціальної напруги, економічних труднощів або виборчих кампаній зброя може стати інструментом тиску, залякування або символічної демонстрації сили. З політологічної перспективи це особливо небезпечно для перехідних демократій, де інститути ще

не мають достатнього запасу стійкості. Суттєвим є також ризик соціальної поляризації. Розширення доступу до вогнепальної зброї може посилити розмежування між різними соціальними групами - за регіональним, ідеологічним або статусним принципом. У післявоєнному суспільстві, яке вже зазнало значних травм, це здатне ускладнити процеси національної консолідації. Водночас слід розглядати і потенційні позитивні сценарії. За умови ефективного регулювання легалізація цивільної зброї може сприяти зростанню відповідальності громадян, підвищенню рівня участі у питаннях безпеки та формуванню партнерських відносин між державою і суспільством. У політичному сенсі це може посилити демократичну культуру та довіру до інститутів. Довгострокові наслідки значною мірою залежать від того, яку модель легалізації обере держава. Регулятивний підхід із чіткими механізмами контролю, навчання та відповідальності має потенціал мінімізувати ризики та забезпечити стабільність. Натомість поспішна або фрагментарна лібералізація може призвести до накопичення латентних конфліктів, які проявляться через роки. З політологічної точки зору важливо також враховувати міжнародний імідж держави. Політика у сфері обігу зброї впливає на сприйняття України як партнера у сфері безпеки та правопорядку. Непродумані рішення можуть ускладнити євроінтеграційні процеси, тоді як зважений підхід здатен продемонструвати інституційну зрілість держави навіть в умовах війни та постконфліктної трансформації.

Таким чином, політичні ризики та довгострокові наслідки легалізації цивільної вогнепальної зброї в Україні є багатовимірними та взаємопов'язаними. Їх ігнорування може мати серйозні негативні наслідки для стабільності та демократичного розвитку, тоді як системний аналіз і поетапне впровадження політики створюють можливість для відповідального та безпечного реформування цієї сфери.

Формування культури відповідального володіння вогнепальною зброєю є одним із ключових чинників успішної реалізації будь-якої державної політики у сфері цивільного обігу зброї. З політологічної точки зору культура володіння

зброєю виходить далеко за межі суто правових норм і охоплює систему цінностей, поведінкових моделей, соціальних очікувань та рівень довіри у суспільстві. Саме ці елементи визначають, чи стане зброя інструментом безпеки, чи джерелом дестабілізації.

У демократичних суспільствах відповідальне володіння зброєю ґрунтується на поєднанні індивідуальної свободи та колективної відповідальності. Громадянин, який має доступ до вогнепальної зброї, визнається не лише носієм права, а й суб'єктом підвищених зобов'язань перед суспільством. З політичної перспективи це означає, що держава не може обмежитися лише формальним регулюванням, а повинна інвестувати у формування відповідних соціальних норм. Культура відповідального володіння зброєю включає кілька взаємопов'язаних компонентів. По-перше, це усвідомлення легітимних меж застосування сили. У демократичному суспільстві застосування вогнепальної зброї допускається виключно як крайній захід для захисту життя та законних інтересів. Перетворення зброї на засіб самоствердження, політичного тиску або вирішення побутових конфліктів є ознакою деградації безпекової культури.

По-друге, важливим елементом є повага до закону та інституцій. Відповідальне володіння зброєю неможливе в умовах системного ігнорування правових норм або вибіркового застосування правил. З політологічної точки зору саме рівень інституційної довіри визначає, чи готові громадяни добровільно дотримуватися обмежень, пов'язаних із обігом зброї.

По-третє, культура володіння зброєю передбачає постійну підготовку та самодисципліну. У країнах із розвиненою демократичною традицією володіння зброєю нерідко супроводжується регулярними тренуваннями, оновленням знань з безпеки та психологічною готовністю до відповідального використання сили. Політично це зменшує ризик випадкових інцидентів і підвищує загальний рівень суспільної безпеки.

Окреме значення має роль освітньої та інформаційної політики держави. Формування культури відповідального володіння зброєю не може бути досягнуте

виключно через заборони або санкції. Воно потребує довготривалої роботи з громадською думкою, включення тем безпеки, самозахисту та прав людини до освітніх програм, а також розвитку публічного діалогу щодо допустимих меж застосування сили. З політологічної перспективи важливо також враховувати роль медіа та символічної політики. Те, як зброя представлена у публічному просторі - як інструмент захисту чи як символ агресії - безпосередньо впливає на суспільні установки. Демократичні держави, що успішно регулюють цивільний обіг зброї, зазвичай уникають її романтизації та політичної міфологізації.

Для України формування культури відповідального володіння зброєю ускладнюється наслідками війни та тривалого перебування суспільства у стані мобілізації. З одного боку, збройний спротив сформував високий рівень поваги до сили як засобу захисту. З іншого - існує ризик перенесення воєнних моделей поведінки у мирне життя. З політологічної точки зору це створює потребу у цілеспрямованій політиці демілітаризації свідомості без заперечення воєнного досвіду. Важливу роль у формуванні відповідальної культури володіння зброєю можуть відігравати ветеранські та громадські організації, які мають авторитет і практичний досвід. Їхня участь у просвітницьких ініціативах, навчальних програмах та публічних дискусіях здатна підвищити рівень довіри до державної політики та сприяти внутрішній легітимації правил обігу зброї.

Таким чином, культура відповідального володіння вогнепальною зброєю є необхідною умовою функціонування демократичної держави, що визнає право громадян на самозахист, але водночас прагне зберегти суспільну стабільність. Для України формування такої культури має стати довгостроковим стратегічним завданням, без реалізації якого будь-які законодавчі чи інституційні реформи у сфері обігу зброї залишатимуться вразливими (Конституція України, 1996). Аналіз сучасного стану, проблем і можливих напрямів розвитку політики обігу вогнепальної зброї в Україні свідчить про те, що дана сфера перебуває у фазі глибокої трансформації. З політологічної точки зору йдеться не про окрему

галузеву реформу, а про зміну самої логіки взаємовідносин між державою, громадянином і насильством як політичним феноменом.

Українська модель регулювання обігу вогнепальної зброї історично формувалася в умовах домінування державоцентричного підходу, за якого безпека розглядалася як виключна сфера відповідальності держави. Громадянин у цій системі виступав переважно пасивним об'єктом захисту, а доступ до зброї - як виняток, що надавався адміністративним шляхом. Війна суттєво підірвала життєздатність цієї моделі. Ключовою зміною стало перетворення громадянина на активного суб'єкта безпеки. Масова участь цивільного населення у збройному спротиві, територіальній обороні та волонтерських ініціативах призвела до фактичного перегляду ролі суспільства у системі національної безпеки. Це створює нову політичну реальність, у якій ігнорування питання цивільного володіння зброєю стає неможливим. Водночас аналіз показує, що проста лібералізація або механічне запозичення іноземних моделей не здатні забезпечити стабільність. Український контекст поєднує високий рівень мілітаризації, наслідки соціальних травм, нерівномірний розвиток інституцій та фрагментовану суспільну довіру. У таких умовах політика обігу вогнепальної зброї має формуватися як багаторівнева та поетапна, з урахуванням як короткострокових безпекових потреб, так і довгострокових політичних наслідків.

Політична логіка трансформації цієї політики передбачає кілька принципових зрушень. По-перше, перехід від підзаконного та адміністративного управління до повноцінної публічної політики, закріпленої на законодавчому рівні та підконтрольної демократичним інститутам. По-друге, визнання того, що контроль над обігом зброї є не лише силовою, а й соціальною та культурною проблемою. По-третє, важливим є усвідомлення ролі часу та контексту. Те, що є прийнятним і необхідним у воєнних умовах, може бути небезпечним у мирний період. З політологічної точки зору держава має діяти у логіці керованого переходу, уникаючи як різких заборон, так і неконтрольованої лібералізації. Аналіз також засвідчує, що питання цивільного володіння вогнепальною зброєю в

Україні є маркером ширших процесів - рівня довіри до держави, зрілості громадянського суспільства та здатності політичної системи до адаптації. У цьому сенсі політика у сфері обігу зброї виступає своєрідним тестом на інституційну зрілість держави у післявоєнний період. Таким чином, трансформація державної політики обігу вогнепальної зброї в Україні має розглядатися не як технічна реформа, а як складний політичний процес, що відображає глибші зміни у структурі українського суспільства. Саме в цьому контексті подальший аналіз світового досвіду та формулювання практичних рекомендацій набувають особливої ваги.

Розвиток державної політики у сфері цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї в Україні не може розглядатися як одноразове рішення або короткострокова реформа. З політологічної точки зору йдеться про довготривалий стратегічний процес, результати якого визначатимуть характер внутрішньої безпеки, якість демократії та стабільність політичної системи у середньо- та довгостроковій перспективі. Одним із ключових стратегічних викликів є узгодження безпекової політики з процесами демократичної консолідації. В умовах війни та поствоєнного відновлення держава неминуче зберігатиме підвищену увагу до контролю над насильством. Водночас надмірна концентрація силових повноважень і затягування перехідного режиму можуть призвести до відчуження громадян від політичних інститутів. Політика обігу зброї у цьому сенсі виступає індикатором того, наскільки держава готова довіряти власному суспільству.

Можна виокремити кілька базових сценаріїв стратегічного розвитку цієї політики.

Перший сценарій - інерційний. Він передбачає збереження нинішньої фрагментарної моделі з мінімальними змінами, відкладення системних рішень та домінування підзаконного регулювання. Політично такий сценарій є найменш конфліктним у короткостроковій перспективі, проте він не вирішує проблем нелегального обігу зброї, правової невизначеності та зростаючої дистанції між

державою і суспільством. У довгостроковому вимірі інерційний підхід підвищує ризик латентної нестабільності.

Другий сценарій - контрольовано-реформістський. Цей сценарій передбачає поетапне формування цілісної державної політики з ухваленням спеціального закону, розвитком інституцій контролю, освітніх програм і механізмів участі громадянського суспільства. З політологічної точки зору саме цей сценарій є найбільш узгодженим із логікою демократичного розвитку та євроінтеграційного курсу України. Його слабким місцем є висока залежність від якості інститутів і політичної волі.

Третій сценарій - радикально-лібералізаційний. Він передбачає швидке і суттєве розширення доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї, апелюючи до воєнного досвіду та права на самозахист. Політично цей сценарій може мати значну підтримку серед окремих соціальних груп, однак він несе серйозні ризики фрагментації легітимного насильства, політичної радикалізації та зростання внутрішніх конфліктів у післявоєнному суспільстві.

Четвертий сценарій - рестриктивно-реверсивний. У межах цього підходу держава намагається максимально швидко повернутися до жорсткої централізованої моделі контролю, мінімізуючи цивільний обіг зброї. З політологічної точки зору такий сценарій може забезпечити формальну стабільність, але водночас створює ризик втрати довіри, протестних настроїв і зростання тіньових практик.

Окремої уваги заслуговує питання стратегічної комунікації. Незалежно від обраного сценарію, відсутність зрозумілої та послідовної комунікації з суспільством здатна зруйнувати навіть найкращі політичні рішення. Формування довіри, пояснення логіки реформ та залучення громадян до обговорення є критично важливими для легітимації політики у сфері обігу зброї. Стратегічний розвиток цієї політики також має враховувати міжнародне середовище. Інтеграція до європейських та євроатлантичних структур передбачає дотримання певних стандартів контролю над обігом зброї, але водночас визнає право держав на

адаптацію політик до власних безпекових реалій. Україна у цьому контексті має унікальну можливість сформувати власну модель, яка поєднає досвід війни з демократичними принципами. (Основні принципи, 1990). Таким чином, стратегічні горизонти розвитку політики цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні визначаються не лише вибором конкретних правових механізмів, а й загальним баченням майбутньої держави. Політичне рішення у цій сфері стане одним із ключових маркерів того, яким шляхом Україна рухатиметься у післявоєнний період - шляхом контрольної стабільності, партнерської демократії чи нестабільного компромісу між ними.

Ефективність будь-якої державної політики у сфері цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї безпосередньо залежить від рівня інституційної спроможності держави. З політологічної точки зору інституційна спроможність охоплює не лише формальну наявність законів і органів влади, а й здатність політичної системи забезпечувати виконання рішень, підтримувати легітимність правил та адаптуватися до змін безпекового середовища. В українському контексті питання інституційної спроможності є особливо актуальним через тривалий період трансформації державних інститутів, поєднаний із воєнними викликами. Регулювання обігу вогнепальної зброї вимагає високого рівня координації між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, а також ефективної взаємодії з органами місцевого самоврядування. За відсутності такої координації навіть добре продумана політика може залишитися декларативною.

Одним із ключових елементів інституційної спроможності є здатність держави до прогнозування та управління ризиками. Політика у сфері обігу зброї має справу з потенційно високими ризиками для суспільної безпеки, що потребує системного аналізу, збору даних та використання аналітичних інструментів. З політологічної перспективи слабкість аналітичної функції держави часто призводить до реактивних, а не проактивних рішень. Важливу роль відіграє також якість правозастосування. У демократичному суспільстві легітимність правил обігу зброї значною мірою визначається тим, наскільки послідовно і справедливо

вони застосовуються (Міжнародний пакт, 1966). Вибіркове правозастосування, корупційні практики або надмірна дискреція правоохоронних органів підривають довіру громадян та стимулюють тіньовий обіг зброї. З політологічної точки зору це створює замкнене коло: слабкі інститути породжують недовіру, а недовіра - подальше ослаблення інститутів. Окремого аналізу потребує роль судової системи у формуванні політики обігу вогнепальної зброї. Саме суди визначають межі допустимого застосування сили, тлумачать норми щодо самозахисту та встановлюють стандарти відповідальності. В умовах інституційної нестабільності судові рішення можуть ставати джерелом правової непередбачуваності, що негативно впливає на загальну ефективність політики. Важливо також враховувати спроможність держави до інклюзивного управління. Політика у сфері обігу вогнепальної зброї потребує постійного діалогу з громадянським суспільством, експертами та соціальними групами, безпосередньо залученими до безпекових практик. Інституційна закритість або ігнорування суспільних позицій підвищують ризик делегітимації політичних рішень.

В умовах війни інституційна спроможність держави зазнає додаткового навантаження. Тимчасове посилення виконавчої влади та спрощення процедур можуть бути виправданими з безпекової точки зору, однак у довгостроковій перспективі вони потребують корекції та повернення до демократичних механізмів контролю. З політологічної позиції здатність держави здійснити такий перехід є ключовим показником її зрілості. Таким чином, інституційна спроможність держави виступає базовою умовою реалізації будь-якої моделі політики цивільного обігу вогнепальної зброї. Для України це означає, що дискусія про легалізацію, обмеження або контроль над зброєю не може відбуватися у відриві від ширших процесів інституційного розвитку.

Саме від здатності держави забезпечити ефективне, справедливе та легітимне управління залежить, чи стане політика у цій сфері фактором стабільності або джерелом нових ризиків.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ НАСЛІДКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

3.1 Вплив політики обігу зброї на національну безпеку та внутрішню стабільність

Світовий досвід регулювання цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї демонструє, що універсальних рішень у цій сфері не існує. Політичні моделі, які показують ефективність в одних державах, можуть виявитися неадаптивними або навіть дестабілізуючими в інших. Це зумовлює необхідність аналізу не лише формальних норм, а й політичного контексту, у межах якого вони функціонують. Одним із ключових уроків світового досвіду є те, що політика обігу вогнепальної зброї завжди відображає базову модель взаємовідносин між державою і громадянином. У країнах із ліберальною традицією держава виходить із презумпції автономії та відповідальності громадянина, тоді як у рестриктивних моделях пріоритет надається колективній безпеці та централізованому контролю. Регулятивні підходи намагаються поєднати ці дві логіки через інституційні компроміси. Другим важливим уроком є визначальна роль політичної культури. Аналіз США, Швейцарії, країн Європейського Союзу, Японії та Великої Британії свідчить, що рівень насильства та стабільності у суспільстві не перебуває у прямій залежності від кількості зброї у цивільному обігу. Натомість вирішальне значення мають соціальні норми, рівень довіри, легітимність інститутів та культура відповідальності. Світовий досвід також показує, що надмірна жорсткість регулювання не завжди досягає поставлених цілей. У низці держав суворі заборони сприяли зростанню нелегального обігу зброї та зниженню довіри до держави. З політологічної перспективи це свідчить про обмеженість суто репресивних інструментів у сфері безпеки. Водночас неконтрольована лібералізація також несе значні ризики. У країнах із високим рівнем соціальної

поляризації та слабкими інститутами зброя може стати чинником політичної радикалізації та насильницької мобілізації. Світовий досвід підтверджує, що розширення доступу до вогнепальної зброї без належних механізмів контролю та підготовки підвищує ймовірність внутрішньої нестабільності. Окремим важливим уроком є значення поетапності та адаптивності політики. Успішні держави у сфері регулювання обігу зброї, як правило, уникають різких змін і впроваджують реформи поступово, коригуючи їх залежно від суспільної реакції та безпекових показників. З політологічної точки зору такий підхід знижує ризики делегітимації політики та сприяє формуванню суспільного консенсусу. Світовий досвід також підкреслює важливість інституційної взаємодії. Ефективна політика обігу вогнепальної зброї неможлива без узгодженої роботи законодавчих органів, виконавчої влади, судової системи та органів місцевого самоврядування. У державах, де ця взаємодія порушена, навіть добре виписані законодавчі норми не забезпечують бажаного результату.

Для України аналіз світового досвіду має особливе значення у зв'язку з унікальним поєднанням факторів - війною, масовим бойовим досвідом населення, процесами демократичної трансформації та євроінтеграційним курсом. Це створює потребу не у виборі «правильної» моделі, а у формуванні власної гібридної політики, що поєднуватиме міжнародні уроки з національними реаліями.

Таким чином, світовий досвід регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї слугує не набором готових рецептів, а аналітичним ресурсом для осмислення можливих напрямів розвитку державної політики. Саме через призму політичних уроків, а не формального копіювання моделей, Україна може сформувати ефективну та легітимну систему регулювання у цій сфері. Аналіз світового досвіду свідчить, що жодна з існуючих моделей регулювання цивільного володіння та носіння вогнепальної зброї не може бути безпосередньо перенесена в українські реалії без суттєвої адаптації. З політологічної точки зору Україна перебуває у ситуації, коли класичні підходи - ліберальний, регулятивний

або рестриктивний - у «чистому» вигляді не відповідають одночасно ані безпековим викликам, ані стану інституцій, ані очікуванням суспільства.

Український контекст характеризується поєднанням трьох ключових факторів: тривалої війни, масового бойового досвіду цивільного населення та процесу демократичної трансформації. Саме це зумовлює доцільність гібридного підходу, який інтегрує окремі елементи різних моделей у межах єдиної національної політики. Ліберальні елементи можуть бути адаптовані насамперед у частині визнання активної ролі громадянина у системі безпеки. Світовий досвід демонструє, що суспільства, у яких громадянин сприймається як відповідальний суб'єкт, а не пасивний об'єкт захисту, здатні формувати більш стійкі безпекові моделі. Для України це означає поступове інституційне визнання права на самозахист у межах чітко визначених правових рамок. Водночас повна лібералізація доступу до вогнепальної зброї несе для України надмірні ризики. Політична поляризація, соціальні наслідки війни та нерівномірний рівень правової культури обмежують можливості широкого застосування ліберальної моделі. Тому ліберальні елементи мають поєднуватися з жорсткими механізмами контролю та відповідальності. Регулятивна модель, характерна для більшості країн Європейського Союзу, є найбільш сумісною з українськими стратегічними орієнтирами. Її ключовими складовими є ліцензування, обов'язкове навчання, регулярні перевірки та чітка класифікація зброї. З політологічної точки зору саме регулятивний підхід дозволяє досягти балансу між індивідуальними правами та колективною безпекою.

Для України особливо цінним є досвід держав, які поєднують регулятивну модель з елементами громадянської участі у безпеці. Адаптація такого підходу може сприяти зниженню нелегального обігу зброї та підвищенню довіри до державних інститутів. Водночас реалізація регулятивної моделі потребує високого рівня інституційної спроможності, що ставить перед Україною завдання паралельного розвитку управлінських і контрольних механізмів. Рестриктивні елементи також мають бути присутні в українській моделі, однак у чітко

окреслених сферах. Йдеться передусім про суворий контроль за обігом автоматичної зброї, військових зразків та нелетальних засобів підвищеної небезпеки. З політологічної перспективи такі обмеження є необхідними для збереження державної монополії на легітимне насильство та запобігання фрагментації силового простору. Важливо підкреслити, що адаптація різних елементів не може бути статичною. Політика обігу вогнепальної зброї має залишатися гнучкою та еволюційною, реагуючи на зміни безпекового середовища, соціальних настроїв і міжнародного контексту. З політологічної точки зору саме здатність до корекції є ознакою зрілої та ефективної державної політики. [28] Таким чином, формування української моделі регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї доцільно розглядати як процес поєднання ліберальних, регулятивних і рестриктивних елементів у межах єдиної стратегічної рамки. Такий підхід дозволяє уникнути крайнощів, зберегти внутрішню стабільність і водночас відповісти на виклики, з якими стикається українське суспільство у воєнний та післявоєнний періоди.

Формування національної моделі регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні потребує чіткої системи політичних принципів, які визначатимуть логіку ухвалення рішень, межі допустимого та довгострокові орієнтири державної політики. З політологічної точки зору саме принципи, а не окремі норми чи інструменти, забезпечують цілісність та послідовність політики у складних і чутливих сферах безпеки. Першим і базовим принципом має стати пріоритет безпеки людини. У демократичному суспільстві безпека розглядається не лише як захист державних інститутів, а передусім як гарантія життя, гідності та свободи громадян. Політика обігу вогнепальної зброї повинна бути спрямована на мінімізацію ризиків для цивільного населення, навіть якщо це потребує запровадження додаткових обмежень або складних процедур контролю. Другим принципом є баланс між правом на самозахист і державною монополією на легітимне насильство. Українська модель не може ігнорувати право громадян на самозахист, особливо з огляду на воєнний досвід суспільства. Водночас держава

має зберігати контроль над застосуванням сили у публічному просторі. З політологічної перспективи цей баланс є ключовим показником стабільності політичної системи. Третім принципом виступає законність і правова визначеність. Відсутність чіткої законодавчої бази у сфері обігу вогнепальної зброї створює простір для довільного трактування правил та знижує легітимність державної політики. Формування національної моделі має ґрунтуватися на законі, ухваленому парламентом, а не на підзаконних актах виконавчої влади. З політологічної точки зору це посилює демократичний контроль і підзвітність. Четвертим принципом є поетапність і адаптивність. Світовий досвід переконливо свідчить, що різкі та одномоментні зміни у сфері обігу зброї здатні породжувати дестабілізаційні ефекти. Для України доцільним є поступовий підхід, який передбачає тестування механізмів, корекцію політики та врахування суспільної реакції. Адаптивність дозволяє зменшити політичні ризики та зберегти керованість процесів. П'ятим принципом має бути інклюзивність формування політики. Політика у сфері цивільного володіння зброєю не може розроблятися виключно в закритих адміністративних колах. Залучення громадянського суспільства, експертів, ветеранських організацій та місцевих громад підвищує легітимність рішень і сприяє формуванню суспільного консенсусу. З політологічної точки зору інклюзивність є необхідною умовою стабільності у постконфліктних суспільствах. Шостим принципом є відповідальність і підзвітність. Доступ до вогнепальної зброї повинен супроводжуватися чіткими механізмами відповідальності за її використання. Водночас держава має бути підзвітною суспільству за ефективність контролю, справедливість правозастосування та захист прав громадян. Порушення цього балансу підриває довіру і стимулює тіньові практики. Сьомим принципом виступає узгодженість із міжнародними зобов'язаннями та європейськими стандартами. Україна, як держава, що прагне повноправної інтеграції до Європейського Союзу, має враховувати міжнародні норми у сфері контролю над обігом зброї. Водночас ці

стандарти мають адаптуватися до національних безпекових реалій, а не механічно копіюватися.

Отже, політичні принципи формування національної моделі обігу вогнепальної зброї в Україні створюють концептуальний каркас для подальшої розробки інституційних механізмів і нормативних рішень. Саме на основі цих принципів можливо поєднати уроки світового досвіду з унікальними викликами, з якими стикається українське суспільство у воєнний та післявоєнний періоди.

Реалізація державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї потребує не лише визначення загальних принципів, а й чіткої інституційної та нормативної архітектури. З політологічної точки зору саме інституційний дизайн визначає, чи зможе політичне рішення перейти з рівня намірів у площину стабільної та передбачуваної практики. Ключовим нормативним орієнтиром має стати ухвалення спеціального закону, який комплексно регулюватиме питання володіння, носіння, зберігання та використання вогнепальної зброї цивільними особами. Такий закон має виконувати не лише регулятивну, а й легітимаційну функцію, оскільки переносить ухвалення рішень із підзаконного рівня у сферу парламентської відповідальності. З політологічної перспективи це означає підвищення прозорості та демократичної підзвітності політики.

Важливим інституційним орієнтиром є чітке розмежування повноважень між органами державної влади. Законодавча влада має визначати стратегічні рамки та принципи політики, виконавча - забезпечувати її практичну реалізацію, а судова - здійснювати контроль за дотриманням прав і свобод громадян. Відсутність такого розмежування створює ризики надмірної концентрації влади та вибіркового правозастосування. Окремої уваги потребує роль правоохоронних органів. У демократичній системі вони мають виконувати функцію не лише контролю, а й сервісного супроводу політики - інформування громадян, консультування щодо процедур, запобігання порушенням. З політологічної точки зору перехід від каральної до сервісно-контрольної моделі підвищує рівень довіри та знижує мотивацію до нелегального обігу зброї. Суттєвим нормативним

орієнтиром є створення єдиної системи обліку та контролю за обігом вогнепальної зброї. Така система має поєднувати централізований державний реєстр із механізмами захисту персональних даних. З політологічної перспективи ефективний облік не лише підвищує безпеку, а й формує відчуття передбачуваності та справедливості правил. Важливу роль відіграє також нормативне закріплення процедур навчання та сертифікації власників зброї. Світовий досвід показує, що саме обов'язкова підготовка є одним із найбільш ефективних інструментів зниження ризиків. Для України це має особливе значення з огляду на різний рівень воєнного та цивільного досвіду громадян. Доцільним є також інституціоналізація громадського контролю. Консультативні ради, експертні платформи та механізми громадського моніторингу здатні підвищити легітимність політики та запобігти її закритості. У сфері обігу вогнепальної зброї це особливо важливо, оскільки довіра є ключовим ресурсом ефективного управління. Значущим орієнтиром є узгодженість нормативної бази з міжнародними стандартами. Інтеграція України до європейського правового простору передбачає гармонізацію законодавства, однак із урахуванням національних безпекових потреб. З політологічної точки зору це питання балансу між зовнішніми зобов'язаннями та внутрішньою автономією політики.

Можна сказати, що інституційні та нормативні орієнтири реалізації державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї формують практичну основу для втілення визначених принципів і стратегічних цілей. Без чіткої інституційної рамки навіть найбільш зважені політичні концепції залишатимуться декларативними, тоді як системний підхід створює умови для стабільної та легітимної політики у довгостроковій перспективі.

3.2. Демократичний цивільний контроль та обіг зброї

Ефективність державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї значною мірою залежить не лише від її нормативного наповнення чи інституційної спроможності, а й від якості політичної комунікації між владою та

суспільством. Політична комунікація виступає ключовим механізмом легітимації рішень у чутливих сферах, де високий рівень суспільних страхів і емоцій може зумовлювати опір навіть раціональним реформам. Питання обігу вогнепальної зброї належить до категорії так званих високоризикових політичних тем, щодо яких громадська думка є нестабільною, фрагментованою та схильною до маніпуляцій. У таких умовах відсутність чіткої, послідовної та прозорої комунікації з боку держави створює вакуум, який заповнюється чутками, радикальними наративами або інформаційними кампаніями, що спотворюють зміст політики. Отже політична комунікація у сфері обігу зброї виконує кілька ключових функцій. По-перше, інформаційну, яка полягає у донесенні до громадян суті пропонованих змін, їхніх цілей та механізмів реалізації. По-друге, інтерпретаційну, що дозволяє пояснити складні безпекові рішення у зрозумілих для суспільства категоріях. По-третє, інтеграційну, спрямовану на формування мінімального суспільного консенсусу.

Особливої уваги потребує питання мови політичної комунікації. Надмірно технократичний або, навпаки, емоційно загострений дискурс здатен знижувати рівень довіри та провокувати поляризацію. З політологічної точки зору ефективна комунікація має поєднувати раціональні аргументи з чутливістю до соціальних страхів і травматичного досвіду, зокрема воєнного. Важливим елементом є двосторонній характер комунікації. Державна політика у сфері обігу вогнепальної зброї не може бути нав'язана виключно «згори». Проведення публічних консультацій, круглих столів, експертних обговорень і парламентських слухань дозволяє не лише врахувати різні позиції, а й підвищує рівень прийняття політичних рішень у суспільстві. З політологічної перспективи саме участь громадян у діалозі знижує ризик протестної реакції.

Також окремого аналізу потребує роль медіа у формуванні дискурсу навколо цивільної зброї. Засоби масової інформації здатні як сприяти раціоналізації суспільної дискусії, так і загострювати страхи через сенсаціоналізм. Демократична держава має не контролювати медіа, а вибудовувати з ними

партнерську комунікацію, надаючи достовірну інформацію та експертні коментарі. Важливу роль відіграє також стратегічна комунікація у довгостроковій перспективі. Йдеться не лише про пояснення окремих рішень, а про формування стійкого наративу щодо ролі зброї у демократичному суспільстві. Такий наратив має поєднувати ідеї відповідальності, законності та громадянської участі у безпеці, уникаючи як романтизації насильства, так і його повної табуїзації.

Для України роль політичної комунікації у сфері обігу вогнепальної зброї ускладнюється контекстом війни та високим рівнем суспільної емоційної напруги. У цих умовах держава має діяти особливо обережно, поєднуючи чесність щодо ризиків із чітким баченням довгострокових цілей. З політологічної точки зору саме якісна комунікація може стати чинником, що перетворить потенційно конфліктну реформу на керований і легітимний політичний процес. Таким чином, політична комунікація та суспільний діалог є невід’ємними елементами реалізації державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї. Без них навіть добре структурована нормативна та інституційна модель ризикує залишитися формальною, тоді як відкритий діалог створює умови для стабільності, довіри та довгострокової ефективності політики.

Реалізація державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї неминуче супроводжується комплексом соціальних і безпекових ризиків, які потребують системного аналізу ще на етапі формування політичних рішень. З політологічної точки зору ігнорування цих ризиків або їх спрощене трактування здатні звести нанівець навіть добре продуману нормативну та інституційну модель. Одним із базових соціальних ризиків є зростання побутового та міжособистісного насильства. Навіть за умов суворого контролю та ліцензування розширення доступу до вогнепальної зброї підвищує ймовірність її використання у конфліктних ситуаціях, зокрема на ґрунті сімейних, майнових або емоційних суперечок. З політологічної перспективи це ставить питання про готовність суспільства до відповідального поводження зі зброєю, а також про ефективність превентивних соціальних механізмів. Тісно пов’язаним є ризик психологічної

вразливості постконфліктного суспільства. Значна частина населення України зазнала травматичного досвіду війни, втрат і тривалого стресу. У таких умовах доступ до вогнепальної зброї без належної психологічної оцінки та підтримки може стати фактором загострення як індивідуальних, так і колективних криз. З політологічної точки зору це вимагає інтеграції політики обігу зброї з ширшими програмами соціальної та психологічної реінтеграції. Суттєвим безпековим ризиком є потенціал зростання нелегального обігу зброї. Парадоксально, але як надмірно жорстке регулювання, так і поспішна лібералізація можуть стимулювати тіньові ринки. У першому випадку громадяни шукають неформальні шляхи доступу, у другому - легальна зброя може «витікати» у нелегальний сектор. З політологічної перспективи це підриває довіру до державної політики та посилює кримінальні мережі. Також окремої уваги потребує ризик політичного насильства та радикалізації. В умовах поляризованого суспільства та активного політичного протистояння зброя може використовуватися не лише як інструмент самозахисту, а й як символ або засіб політичного тиску. З політологічної точки зору це особливо небезпечно у перехідних демократіях, де інститути стримування та противаг ще не мають достатнього рівня стійкості. Важливим ризиком є також селективне правозастосування. Якщо правила обігу вогнепальної зброї застосовуються нерівномірно або вибірково, це створює відчуття несправедливості та стимулює недотримання закону. З політологічної перспективи така ситуація швидко підриває легітимність державної політики та сприяє делегітимації інститутів влади.

Соціальні ризики тісно пов'язані з інформаційним середовищем. Маніпулятивні наративи, дезінформація та сенсаціоналізм у медіа можуть перебільшувати або, навпаки, знецінювати загрози, формуючи викривлене сприйняття політики у суспільстві. З політологічної точки зору це підвищує значення стратегічної комунікації як інструменту управління ризиками. Окремо слід зазначити ризик міжнародних наслідків. Політика України у сфері обігу зброї перебуває під пильною увагою міжнародних партнерів. Невдалі або непродумані

рішення можуть негативно вплинути на співпрацю у сфері безпеки, контроль над транскордонною злочинністю та імідж держави. З політологічної точки зору це накладає додаткові обмеження на вибір політичних інструментів.

Можна зробити висновок, що соціальні та безпекові ризики реалізації державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї мають комплексний характер і взаємно підсилюють одне одного. Їхній системний аналіз є необхідною передумовою формування зваженої та відповідальної політики, здатної забезпечити баланс між правами громадян і довгостроковою стабільністю суспільства.

Світовий досвід регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї засвідчує, що навіть за наявності розвинених інституцій державна політика у цій сфері часто стикається з системними помилками. З політологічної точки зору аналіз таких помилок має не менше значення, ніж вивчення успішних практик, оскільки дозволяє уникнути повторення дестабілізуючих сценаріїв у національному контексті. Однією з найбільш поширених помилок є редукція проблеми обігу зброї до суто кримінально-правового питання. У низці держав політика будувалася переважно на посиленні санкцій та репресивних заходів без урахування соціальних, культурних і психологічних чинників. З політологічної перспективи такий підхід ігнорує багатовимірність насильства як соціального феномена та призводить до зростання тіньових практик замість підвищення безпеки (Diamond L., 1999). Іншою типовою помилкою є ухвалення політичних рішень у реактивному режимі. У багатьох країнах зміни у сфері обігу зброї запроваджувалися як відповідь на резонансні трагедії або політичний тиск, без належного аналізу довгострокових наслідків. З політологічної точки зору реактивна політика схильна до символічних жестів, які мають короткостроковий ефект, але не формують стійкої системи регулювання. Суттєвою помилкою є також недооцінка ролі інституційної спроможності. Навіть найбільш збалансовані законодавчі моделі виявлялися неефективними в умовах слабого правозастосування, корупції або низької координації між органами влади. Для

України цей аспект є особливо важливим, оскільки рівень інституційної зрілості безпосередньо впливає на можливість реалізації будь-якої моделі політики. Ще однією поширеною помилкою виступає ігнорування суспільної поляризації. У країнах, де доступ до зброї ставав елементом ідеологічного протистояння, політика часто перетворювалася на інструмент політичної мобілізації, а не на засіб підвищення безпеки. З політологічної точки зору така політизація підвищує ризик радикалізації та ускладнює формування мінімального суспільного консенсусу. Важливим застереженням є також формалізм у підходах до навчання та підготовки власників зброї. У низці держав обов'язкові курси та сертифікація зводилися до формальних процедур без реального впливу на поведінку громадян. З політологічної перспективи це підриває саму ідею відповідального володіння зброєю та знижує ефективність регулятивних механізмів. Окремої уваги потребує помилка недостатньої уваги до післякризових періодів. Історичний досвід показує, що саме після завершення активних бойових дій або соціальних потрясінь ризики, пов'язані з обігом зброї, різко зростають. Держави, які не закладали механізми реінтеграції та контролю заздалегідь, стикалися з хвилями насильства та зростанням організованої злочинності. З точки зору перспектив серйозною помилкою є також відсутність довгострокової стратегії. Політика у сфері обігу вогнепальної зброї не може обмежуватися окремими законами або кампаніями. Вона потребує стратегічного бачення, що враховує демографічні зміни, еволюцію безпекових загроз і трансформацію політичної культури. Без такого бачення політика залишається фрагментарною та вразливою. Це свідчить про те, що порівняльний аналіз типових помилок державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї дозволяє сформулювати низку важливих застережень для України. Усвідомлення цих помилок створює можливість не лише уникнути негативних сценаріїв, а й сформувати більш зрілу, зважену та контекстуально адаптовану політику, здатну забезпечити баланс між безпекою, правами громадян і стабільністю політичної системи.

Проблема балансу між правами людини та національною безпекою є однією з ключових дилем сучасної політичної теорії та практики. У сфері цивільного обігу вогнепальної зброї ця дилема набуває особливої гостроти, оскільки йдеться про поєднання фундаментального права на життя і безпеку з потенційною легітимацією засобів летального насильства. З політологічної точки зору саме здатність держави врівноважити ці складові є показником зрілості її демократичних інститутів. У демократичних суспільствах право на безпеку розглядається як складова ширшого комплексу прав людини. Водночас визнання права на самозахист, у тому числі із застосуванням вогнепальної зброї, ніколи не є абсолютним. Воно завжди обмежується принципами необхідності, пропорційності та законності. Політика обігу зброї, таким чином, виступає механізмом конкретизації цих абстрактних норм у практичній площині. Важливо розрізняти негативні та позитивні зобов'язання держави. З одного боку, держава повинна утримуватися від надмірного втручання у права громадян, зокрема шляхом необґрунтованих заборон. З іншого боку, вона зобов'язана активно забезпечувати умови безпеки, включаючи запобігання насильству та захист уразливих груп населення. У сфері обігу вогнепальної зброї ці два виміри часто вступають у напружену взаємодію. Національна безпека у цьому контексті не може розумітися виключно як захист державних інститутів або територіальної цілісності. Сучасна політична наука дедалі частіше оперує концепцією безпеки людини, яка включає фізичну, соціальну та психологічну складові. Відповідно, політика обігу зброї має оцінюватися не лише з позицій контролю над насильством, а й з точки зору впливу на якість життя та відчуття захищеності громадян.

Особливе значення для України має контекст війни та поствоєнної трансформації. У цих умовах держава змушена тимчасово посилювати безпекові обмеження, що може призводити до звуження окремих прав. З політологічної точки зору критично важливо, щоб такі обмеження були чітко визначені у часі, пропорційні загрозам і підконтрольні демократичним інститутам. Інакше існує

ризик нормалізації надзвичайних заходів у мирний період. Баланс прав людини та національної безпеки також залежить від якості правозастосування. Навіть найбільш збалансовані законодавчі норми можуть втратити легітимність у разі вибіркового або дискримінаційного застосування. У сфері обігу вогнепальної зброї це особливо небезпечно, оскільки створює відчуття несправедливості та стимулює недотримання правил. З політологічної перспективи рівність перед законом є ключовою умовою стабільності. Важливим аспектом є також роль судової влади у підтриманні балансу між правами і безпекою. Судові рішення формують практику тлумачення норм щодо самозахисту, меж допустимого застосування сили та відповідальності за порушення. У демократичній системі саме суди виступають арбітром між інтересами держави та правами громадян, забезпечуючи динамічну рівновагу між ними. З політологічної точки зору баланс прав людини та національної безпеки у політиці обігу вогнепальної зброї не є статичним. Він змінюється залежно від безпекового середовища, рівня суспільної довіри та інституційної спроможності держави. Завданням політики є не досягнення абстрактної «ідеальної» рівноваги, а створення механізмів постійного коригування та демократичного контролю. Таким чином, забезпечення балансу між правами людини та національною безпекою у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї є складним, багаторівневим процесом. Для України цей баланс має формуватися з урахуванням воєнного досвіду, міжнародних зобов'язань та стратегічної мети побудови демократичної, правової і безпечної держави.

3.3. Інституційна спроможність держави у сфері контролю за обігом зброї

У післявоєнний період перед Україною постане завдання не лише відновлення інфраструктури та економіки, а й формування нової архітектури національної безпеки. У цьому контексті політика цивільного обігу вогнепальної зброї набуває стратегічного значення, оскільки безпосередньо впливає на внутрішню стабільність, суспільну згуртованість та здатність держави запобігати

новим загрозам. З політологічної точки зору йдеться про інтеграцію цієї політики у ширшу систему безпекового планування. Післявоєнна стратегія національної безпеки неминуче поєднуватиме військові, правоохоронні та цивільні компоненти. Масовий досвід участі громадян у збройному спротиві змінює традиційні уявлення про межі між цивільною та військовою сферами. Політика обігу вогнепальної зброї у цьому сенсі стає інструментом управління цим переходом - від воєнної мобілізації до мирного, але стійкого безпекового порядку. Ключовим завданням тут є запобігання сек'юритизації внутрішньої політики. Надмірне перенесення воєнної логіки у мирне життя може призвести до виправдання жорстких обмежень прав і свобод під приводом безпеки. Водночас повна демілітаризація без урахування реальних загроз є так само ризикованою. Політика обігу зброї повинна виступати механізмом балансування між цими крайнощами.

Важливим елементом післявоєнної безпеки є профілактика внутрішніх конфліктів. Соціальна нерівність, травматичний досвід війни, повернення великої кількості ветеранів до цивільного життя створюють потенціал напруженості. З політологічної точки зору контрольований і прозорий обіг вогнепальної зброї може знизити ризик ескалації локальних конфліктів та політичного насильства, якщо він поєднується з ефективними соціальними політиками.

Політика обігу зброї також пов'язана з питанням територіальної стійкості та місцевої безпеки. У післявоєнний період роль громад і органів місцевого самоврядування у забезпеченні порядку може зрости. З політологічної перспективи це потребує чітких рамок взаємодії між державою та місцевим рівнем, щоб уникнути формування автономних силових практик або неформальних структур впливу. Також окрему увагу слід приділити інтеграції ветеранської політики та політики обігу зброї. Ветерани є одночасно носіями унікального безпекового досвіду і групою підвищеної уваги з боку держави. Політика національної безпеки має враховувати їхній статус, забезпечуючи механізми соціальної адаптації, психологічної підтримки та правової визначеності

щодо володіння і використання зброї. З політологічної точки зору це знижує ризик маргіналізації та політичного відчуження.

Післявоєнна стратегія національної безпеки також повинна враховувати міжнародний вимір. Контроль над обігом вогнепальної зброї є важливим елементом міжнародної співпраці у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю та незаконним обігом зброї. Для України це означає необхідність поєднання національних пріоритетів із міжнародними стандартами, не втрачаючи при цьому стратегічної автономії. Політика обігу вогнепальної зброї у післявоєнний період має розглядатися як частина довгострокового проєкту державотворення. Вона впливає на характер відносин між громадянином і державою, на рівень довіри до інститутів та на здатність суспільства вирішувати конфлікти ненасильницькими методами. Саме тому її інтеграція у стратегію національної безпеки є необхідною умовою стабільного розвитку.

Отже, політика цивільного обігу вогнепальної зброї виступає одним із ключових елементів післявоєнної стратегії національної безпеки України. Її роль полягає не лише у контролі над засобами насильства, а й у формуванні умов для внутрішньої стабільності, демократичної консолідації та довгострокової безпеки держави.

Реформування державної політики у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї має не лише короткострокові безпекові ефекти, а й глибокі довгострокові суспільно-політичні наслідки. З політологічної точки зору ці наслідки проявляються у зміні моделей політичної участі, трансформації відносин між державою та громадянами, а також у формуванні нової політичної культури безпеки. Одним із ключових довгострокових наслідків є переосмислення ролі громадянина у системі державної безпеки. У разі впровадження збалансованої та легітимної політики обігу зброї громадянин поступово перестає бути виключно об'єктом захисту і стає партнером держави у забезпеченні безпеки. З політологічної перспективи це може сприяти зростанню громадянської відповідальності та активнішій участі у публічних справах. Водночас

неправильне або поспішне реформування несе ризик індивідуалізації безпеки, за якої відповідальність за захист перекладається з держави на окремих осіб. У такому випадку зростає соціальна нерівність, оскільки доступ до засобів самозахисту та відповідної підготовки стає нерівномірним. З політологічної точки зору це може підірвати принцип соціальної солідарності та послабити легітимність держави.

Довгострокові наслідки реформування політики обігу зброї також проявляються у трансформації політичної культури. У демократичних суспільствах відповідальне володіння зброєю може стати частиною ширшої культури законності, самоконтролю та поваги до прав інших. Натомість за відсутності належних інституційних і освітніх механізмів існує ризик нормалізації насильства як способу вирішення конфліктів. Тут важливим є вплив політики обігу зброї на рівень довіри до державних інститутів. Прозорі та справедливі правила, однакові для всіх громадян, здатні підвищити довіру до влади та судової системи. Натомість вибіркове правозастосування або корупційні практики у цій сфері можуть мати довготривалі негативні наслідки, що виходять далеко за межі безпекової політики. Окремо слід розглянути вплив реформування на політичну стабільність. У короткостроковій перспективі зміни у сфері обігу зброї можуть викликати суспільні суперечки та протестні настрої. Проте у довгостроковому вимірі зважена політика, що враховує соціальні ризики, здатна знизити рівень латентного насильства та сприяти стабілізації політичного середовища. З політологічної точки зору саме довгостроковий ефект має бути ключовим критерієм оцінки політичних рішень.

Реформування політики обігу вогнепальної зброї впливає також на міжпоколінні відносини та соціалізацію. Те, як суспільство регулює доступ до зброї, формує уявлення майбутніх поколінь про допустимі межі сили та відповідальності. З політологічної точки зору це означає, що політика у цій сфері має стратегічний характер і формує ціннісні орієнтири на десятиліття вперед.

Не менш важливим є міжнародний вимір довгострокових наслідків. Успішна реформа політики обігу зброї може зміцнити імідж України як відповідальної та інституційно зрілої держави, здатної поєднувати безпеку з дотриманням прав людини. Невдалі або суперечливі рішення, навпаки, можуть ускладнити міжнародну співпрацю та вплинути на зовнішньополітичні позиції країни.

Отже можна казати, що довгострокові суспільно-політичні наслідки реформування політики обігу вогнепальної зброї виходять далеко за межі безпекової сфери. Вони впливають на характер демократії, рівень довіри, політичну культуру та стабільність держави. Саме тому політика у цій сфері має формуватися з урахуванням стратегічної перспективи, а не лише поточних викликів.

Демократична консолідація є тривалим і складним процесом, що передбачає не лише формальне функціонування демократичних інститутів, а й утвердження стійких норм політичної поведінки, довіри до влади та прийняття демократичних правил гри більшістю суспільства. У цьому контексті політика цивільного обігу вогнепальної зброї набуває особливого значення, оскільки безпосередньо пов'язана з питанням легітимного насильства - однієї з фундаментальних основ державності. Здатність демократичної держави ефективно регулювати обіг зброї є індикатором рівня її інституційної зрілості. Демократія передбачає не відсутність сили, а її підпорядкування праву та суспільному контролю. Відповідно, політика у сфері обігу вогнепальної зброї стає тестом на те, чи здатна держава поєднати свободу, безпеку та верховенство права.

В умовах війни та поствоєнної трансформації Україна стикається з подвійним викликом. З одного боку, суспільство має високий рівень мобілізації, досвіду застосування сили та готовності до самозахисту. З іншого - демократична консолідація вимагає поступового повернення до цивільних форм політичної взаємодії, у яких насильство не є прийнятним інструментом вирішення конфліктів. Політика обігу зброї у цьому сенсі виступає механізмом переходу від логіки війни

до логіки демократії. Важливим аспектом демократичної консолідації є довіра до інститутів влади. У стабільних демократіях громадяни погоджуються на обмеження у сфері володіння зброєю не через страх санкцій, а через переконання у легітимності та ефективності держави. Для України формування такої довіри є критично важливим завданням. Прозора і послідовна політика у сфері обігу зброї може стати одним із чинників зміцнення цієї довіри.

Політика обігу вогнепальної зброї також впливає на якість політичного плюралізму. У демократичному суспільстві політична конкуренція має відбуватися у межах ненасильницьких процедур. Наявність зброї у цивільному середовищі без чітких правил і контролю підвищує ризик того, що політичне суперництво може набувати силових форм. А тому ефективне регулювання обігу зброї сприяє збереженню мирного характеру політичного процесу. Окрему роль у контексті демократичної консолідації відіграє громадянська культура. Відповідальне володіння зброєю передбачає високий рівень самоконтролю, правової свідомості та поваги до інших. Формування такої культури є довготривалим процесом, що тісно пов'язаний із загальним рівнем демократичної соціалізації. З політологічної точки зору держава має не лише встановлювати правила, а й сприяти формуванню відповідних ціннісних орієнтацій.

Важливо також враховувати, що демократична консолідація неможлива без ефективного цивільного контролю над силовими структурами. Політика обігу вогнепальної зброї має бути інтегрована у ширшу систему демократичного нагляду, включаючи парламентський контроль, незалежну судову систему та активне громадянське суспільство. Лише за таких умов сила залишається інструментом захисту демократії, а не загрозою для неї. З політологічної точки зору політика цивільного обігу вогнепальної зброї може виконувати і символічну функцію. Те, як держава регулює доступ до зброї, відображає її уявлення про громадянина - як про відповідального партнера або як про потенційну загрозу. Для України вибір цієї логіки має фундаментальне значення для майбутньої моделі держави. А отже, у контексті демократичної консолідації України політика

обігу вогнепальної зброї є не другорядним технічним питанням, а важливим елементом політичного розвитку. Вона впливає на характер демократії, рівень довіри, культуру політичної взаємодії та здатність суспільства вирішувати конфлікти мирним шляхом. Саме тому осмислення цієї політики в межах процесу демократичної консолідації є необхідним для формування стійкої та легітимної держави у післявоєнний період.

ВИСНОВКИ

У роботі було здійснено комплексний політологічний аналіз права володіння та носіння вогнепальної зброї крізь призму світового досвіду та національних викликів, з якими стикається Україна в умовах війни та поствоєнної трансформації. Дослідження даної проблематики засвідчило, що питання цивільного обігу вогнепальної зброї виходить далеко за межі суто правового або кримінологічного поля та має глибоке політичне, інституційне й ціннісне наповнення.

У ході теоретичного аналізу було встановлено, що право на самозахист є фундаментальною складовою політичної думки та державотворення, які тісно пов'язані з концепцією природних прав людини та теорією суспільного договору. Водночас у сучасних демократичних державах це право не є абсолютним і реалізується у межах, визначених принципами законності, пропорційності та відповідальності. Саме держава залишається головним арбітром у визначенні допустимих форм і меж застосування сили.

Дослідження показало, що проблема цивільного володіння вогнепальною зброєю безпосередньо пов'язана з теорією держави та монополією на легітимне насильство. У демократичних політичних системах ця монополія має функціональний, а не абсолютний характер, що дозволяє делегувати громадянам обмежене право на застосування сили у формі самозахисту. Таким чином, політика обігу зброї виступає індикатором рівня довіри між державою та суспільством, а також зрілості демократичних інститутів.

Аналіз світового досвіду засвідчив відсутність універсальної моделі регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї. Ліберальні, регулятивні та рестриктивні підходи формувалися у специфічних політичних, історичних і культурних умовах. Було встановлено, що рівень насильства у суспільстві не перебуває у прямій залежності від кількості зброї у цивільному обігу, а значною мірою визначається якістю інститутів, політичною культурою та ефективністю правозастосування.

Особливу увагу в роботі було приділено українському контексту. Встановлено, що війна суттєво трансформувала уявлення про роль громадянина у системі національної безпеки, перетворивши його з пасивного об'єкта захисту на активного суб'єкта безпекових процесів. Масовий бойовий досвід, поширення зброї та зростання запиту на право самозахисту створюють нову політичну реальність, у якій збереження старої адміністративної моделі регулювання обігу зброї є дедалі менш життєздатним. Водночас поспішна або неконтрольована лібералізація доступу до вогнепальної зброї несе значні соціальні та безпекові ризики. До них належать зростання побутового насильства, політична радикалізація, поширення нелегального обігу зброї та підрив довіри до державних інститутів. Це зумовлює необхідність формування зваженої, поетапної та інституційно забезпеченої державної політики.

У роботі обґрунтовано доцільність формування для України гібридної моделі політики обігу вогнепальної зброї, яка поєднуватиме ліберальні елементи (визнання права на самозахист), регулятивні механізми (ліцензування, навчання, облік) та рестриктивні обмеження щодо найбільш небезпечних видів озброєння. Така модель відповідає як безпековим потребам держави, так і курсу на демократичну консолідацію та європейську інтеграцію.

Доведено, що ефективність політики у сфері цивільного обігу зброї безпосередньо залежить від інституційної спроможності держави. Якість законодавства, незалежність судової системи, наявність демократичного контролю є ключовими чинниками результативності політичних рішень. Без належної інституційної бази навіть найбільш збалансовані нормативні підходи залишаються декларативними.

Також визначальною є роль політичної комунікації та суспільного діалогу у реалізації політики обігу вогнепальної зброї. У сферах безпеки відкритість, інклюзивність і послідовність комунікації знижують рівень суспільної поляризації та сприяють формуванню консенсусу щодо напрямів реформ.

У роботі також встановлено, що політика цивільного обігу вогнепальної зброї є важливим елементом післявоєнної стратегії національної безпеки України. Вона впливає на внутрішню стабільність, процеси реінтеграції ветеранів, роль місцевих громад та міжнародний імідж держави. У довгостроковій перспективі ця політика формує політичну культуру, рівень довіри до влади та характер демократичної консолідації.

Таким чином, право володіння та носіння вогнепальної зброї в Україні має розглядатися не як ізольоване питання, а як складова ширшого політичного процесу державотворення. Збалансована та інституційно забезпечена політика у сфері цивільного обігу вогнепальної зброї може стати важливим чинником внутрішньої безпеки та стійкості української держави у воєнний та післявоєнний періоди.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Alpers P., Picard M. Gun Control in the United States // British Medical Journal.
URL: https://capp-usa.org/2025/01/gun-control-pros-and-cons-and-self-defense/?gad_campaignid=23318415051
2. Arendt H. On Violence. - New York: Harcourt, Brace & World, 1970. URL:
<https://archive.org/details/onviolencebyhann0000unse/page/n115/mode/2up>
3. Collier P. The Bottom Billion. - Oxford University Press, 2007. URL:
https://www.carnegiecouncil.org/media/series/39/20080107-the-bottom-billion-why-the-poorest-countries-are-failing-and-what-can-be-done-about-it?utm_term=&hsa_kw=&hsa_mt=&gad_campaignid=20628549311
4. Cook P., Goss K. The Gun Debate: What Everyone Needs to Know. - Oxford University Press, 2014. URL:
<https://global.oup.com/academic/product/the-gun-debate-9780190073459>
5. Council of the European Union. EU Firearms Directive (2017/853). URL:
https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/firearms-directive_en
6. Diamond L. Developing Democracy. - Johns Hopkins University Press, 1999. URL:
https://www.researchgate.net/publication/273071614_Developing_Democracy_Toward_Consolidation
7. Duffield M. Global Governance and the New Wars. - Zed Books, 2001. URL:
https://www.researchgate.net/publication/233613266_Global_Governance_and_the_New_Wars_The_Merging_of_Development_and_Security
8. Fukuyama F. Political Order and Political Decay. - Farrar, Straus and Giroux, 2014. URL:
https://www.researchgate.net/publication/347255981_Book_review_Fukuyama_F_Political_Order_and_Political_Decay_From_the_Industrial_Revolution_to_the_Globalization_of_Democracy_NY_Farrar_Straus_and_Giroux_2014_672_p
9. Garland D. The Culture of Control. - Oxford University Press, 2001. URL:
https://www.researchgate.net/publication/26368194_The_culture_of_control_crime_and_social_order_in_contemporary_society

10. Hemenway D. Private Guns, Public Health. - University of Michigan Press, 2006.
URL: <https://archive.org/details/privategunspubli0000heme>
11. Hofnung T. Gun Ownership and Democracy in Europe // West European Politics.
URL: <https://www.tandfonline.com/journals/fwep20>
12. Kaldor M. New and Old Wars. - Stanford University Press, 2012. URL:
<https://www.sup.org/books/politics/new-and-old-wars>
13. Kalesan B. et al. Firearm legislation and firearm mortality in the USA // Journal of the American Medical Association. URL:
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26972843/>
14. Kalesan B., Galea S. Gun Violence: A Global Perspective // Annual Review of Public Health. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37183087/>
15. Karp A. Estimating Global Civilian-Held Firearms Numbers // Small Arms Survey.
URL: [Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-BP-Civilian-Firearms-Numbers.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-BP-Civilian-Firearms-Numbers.pdf)
16. Killias M. Gun Ownership, Suicide and Homicide // International Review of Law and Economics. URL:
https://www.researchgate.net/publication/14712990_International_Correlations_Between_Gun_Ownership_and_Rates_of_Homicide_and_Suicide
17. Killias M., Aebi M. Firearms and Violence in Europe // European Journal on Criminal Policy and Research. URL:
https://www.researchgate.net/publication/299565202_Firearms_and_homicide_in_Europe
18. Kleck G. Targeting Guns: Firearms and Their Control. - Aldine de Gruyter, 1997.
URL: <https://archive.org/details/targetinggunsfir00klec/mode/2up>
19. Lott J. More Guns, Less Crime. - University of Chicago Press, 2010. URL: <chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://www.hoplofobia.info/wp-content/uploads/2015/08/MGLC-3rd-Edition.pdf>

20. Norris P. Democratic Deficit. - Cambridge University Press, 2011. URL:
<https://www.cambridge.org/core/books/democratic-deficit/C1A2A5421BBD8F96899270619407405A>
21. Paris R. At War's End: Building Peace After Civil Conflict. - Cambridge University Press, 2004. URL: <chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://assets.cambridge.org/97805218/34124/sample/9780521834124ws.pdf>
22. Putnam R. Making Democracy Work. - Princeton University Press, 1993. URL:
<https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691037387/making-democracy-work>
23. Rousseau J.-J. The Social Contract. - London: Penguin Classics, 2006. URL:
<chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/rousseau1762.pdf>
24. Small Arms Survey. Switzerland and Firearms Regulation. Geneva. URL:
<https://www.smallarmssurvey.org/>
25. Tilly C. Coercion, Capital, and European States. - Oxford: Blackwell, 1992. URL:
<chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://pages.ucsd.edu/~bslantchev/courses/ps240/06%20Domestic%20Organizations%20and%20International%20Behavior/Tilly%20-%20Coercion,%20capital%20and%20European%20states%20%5BCh%201,3,6%5D.pdf>
26. Van Kesteren J. Civilian Firearm Ownership and Violence // European Journal of Criminology. URL:
https://www.researchgate.net/publication/275305790_Revisiting_the_Gun_Ownership_and_Violence_Link_A_Multilevel_Analysis_of_Victimization_Survey_Data
27. Вебер М. Політика як покликання. URL: <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>

28. Герасимчук С. Політика безпеки в пострадянських державах. - Київ: НаУКМА, URL: 2018. <https://www.ukma.edu.ua/index.php/kontakti/84-education/faculties/fsnst>
29. Гоббс Т. Левіафан, 1996. URL: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://shron1.chtyvo.org.ua/Thomas_Hobbes/Leviafan_abo_Sut_budova_i_povnovazhennia_derzhavy_tserkovnoi_ta_s_vitskoi.pdf?PHPSESSID=m7jkb1f6d98fsnatffssotr907
30. Головатий С. Права людини: доктрина і практика. - Київ, 2015. URL: <https://ccu.gov.ua/library/evolyuciya-ukrayinskoyi-oficiynoyi-doktryny-konstytuciynogo-prava>
31. Європейська конвенція з прав людини. Рада Європи, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
32. Загальна декларація прав людини, Організація Об'єднаних націй, 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
33. Конституція Сполучених Штатів. 2-га поправка до конституції. URL: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/83/Constitution_of_the_United_States_%28Ukrainian_language%29.pdf
34. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
35. Контроль над стрілецькою та легкою зброєю. Управління Організації Об'єднаних Націй з питань роззброєння. URL: <https://censo.org/osce-expert-meeting-small-arms-control-in-different-phases-of-conflict/>
36. Локк Дж. Два трактати про правління. 1988.
37. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Організація Об'єднаних націй, 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

38. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами правоохоронних органів. Організація Об'єднаних Націй, 1990. URL: <https://studfile.net/preview/5776729/page:9/>
39. Рябчук М. Посттоталітарна трансформація. - Київ: Критика, 2014. URL: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://shron1.chtyvo.org.ua/Yurchuk_Olena/Osoblyvosti_formuvannia_ta_stratehii_reprezentatsii_antykolonialnoho_ta_postkolonialnoho_khudozhnikh.pdf?
40. Шевчук С. Верховенство права. - Київ: Юрінком Інтер, 2019. URL: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://org2.knuba.edu.ua/pluginfile.php/153701/mod_resource/content/1/metodichka.pdf

АНОТАЦІЯ

У роботі здійснено комплексний політологічний аналіз феномену цивільного володіння вогнепальною зброєю та права на самозахист у контексті сучасних державних і суспільних трансформацій. Дослідження ґрунтується на порівняльному аналізі правових моделей регулювання обігу зброї у різних країнах світу, зокрема у Сполучених Штатах Америки, державах Європейського Союзу та інших регіонах.

У межах роботи розглянуто історичні передумови формування права на збройний самозахист, його місце в системі політичних прав і свобод, а також вплив рівня озброєності населення на громадську безпеку, злочинність та політичну стабільність. Особливу увагу приділено аналізу Другої поправки до Конституції США як унікального прикладу конституційного закріплення права на володіння зброєю, а також дискусіям навколо її сучасного тлумачення.

Окремий розділ присвячено українському контексту, з урахуванням викликів, пов'язаних із повномасштабною війною, трансформацією системи національної безпеки та зростанням суспільного запиту на перегляд підходів до цивільного володіння зброєю. У роботі аналізуються потенційні політичні, соціальні та правові наслідки лібералізації або збереження обмежувальної моделі в Україні.

Методологічну основу дослідження становлять порівняльний, інституційний, системний та історичний методи, а також аналіз нормативно-правових актів і наукових джерел. Результати роботи можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях з політичної теорії, безпекових студій, а також у практиці формування державної політики у сфері громадської безпеки.

Ключові слова: право на самозахист, цивільне володіння зброєю, політичні права, громадська безпека, державна політика.

ABSTRACT

This thesis provides a comprehensive political science analysis of the phenomenon of civilian firearm ownership and the right to self-defense in the context of contemporary state and societal transformations. The study is based on a comparative

analysis of legal models regulating firearm circulation in various countries, including the United States of America, the member states of the European Union, and other regions.

The research examines the historical foundations of the right to armed self-defense, its place within the system of political rights and freedoms, as well as the impact of civilian armament levels on public security, crime rates, and political stability. Particular attention is paid to the Second Amendment to the United States Constitution as a unique example of constitutional entrenchment of the right to bear arms and to the debates surrounding its modern interpretation.

A separate section is devoted to the Ukrainian context, taking into account the challenges associated with the full-scale war, the transformation of the national security system, and the growing public demand for revising approaches to civilian firearm ownership. The thesis analyzes the potential political, social, and legal consequences of either liberalizing or maintaining a restrictive model of firearm regulation in Ukraine.

The methodological framework of the study includes comparative, institutional, systemic, and historical methods, as well as the analysis of legal acts and academic sources. The findings of the research may be used in further studies in political theory and security studies, as well as in the practice of public policy-making in the field of public security.

Keywords: right to self-defense, civilian firearm ownership, political rights, public security, public policy.